

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

INDEPENDENT UKRAINE

Зміст

ЧІКАҐО **Ст. ПОЛ**

РІК IV. **ГРУДЕНЬ, 1951.** **Ч. 12 (47).**

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

М. Лавренко, Буенос Айрес (Аргентина): Дякуємо за память та матеріяли. Дещо використали в попередньому числі «СУ». Журнал шлемо Вам постійно. Не забувайте за нас. Щирий привіт.

Георгій Гмизович, Трієст (Італія): Щиро дякуємо за привіт. Передайте наш привіт Вашим братам-українцям, що перебувають в таборі утікачів з Югославії. Шлемо їм щомісяця пять чисел нашого журналу. Напишіть, чи одержують.

Никифор Щербина, Бруклин (ЗДА): Будемо вдячні за дальшу співпрацю. Щирий привіт.

На Пресовий Фонд «САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

зложили:

Степан Коцюба, Ст. Пол	$ 50,00
Інж. С. Куропась, Чікаґо	$ 25,00
Вол. Шемердяк, Чікаґо	$ 10,00
Микола Марків, Чікаґо	$ 10,00
Зі збірки на весілі п. **Петра Залуги** і п-ни **Зорі Маріян**, Дітройт	$ 10,00
Василь Пуйда, Нью Йорк	$ 10,00
Український Золотий Хрест, Відділ Нью Йорк	$ 5,00
І. Харамбура, Філядельфія	$ 5,00
Марія Кукіз, Клівленд	$ 5,00
Володимир Різник, Нью Йорк	$ 5,00
Григорій Яремчук, Нью Йорк	$ 5,00
І. Сухоцький, Нью Йорк	$ 5,00
Інж. К. Кобрин, Чікаґо	$ 5,00
Василь Мудрий, Чікаґо	$ 5,00
Д-р Юліян Вассиян, Чікаґо	$ 5,00
Інж. Юрій Артюшенко, Чікаґо	$ 5,00
В. Мізь, Чікаґо	$ 5,00
Степан Маланчук, Чікаґо	$ 5,00
Остап Гарасовський, Чікаґо	$ 5,00
Дитро Дахнівський, Чікаґо	$ 5,00
Євген Сціібайло, Нью Йорк	$ 3,00
Петро Фурчак, Чікаґо	$ 3,00
Інж. Ю. Дацишин, Чікаґо	$ 2,00
Д-р Петро Стерчо, Чікаґо	$ 2,00
Т. Сущик, Нью Йорк	$ 2,00
І. Никольчук, Нью Йорк	$ 2,00
В. Маркович, Едмонтон (Канада)	$ 2,00
Д. Фурманець, Нью Йорк	$ 1,00
А. Ільчишин, Нью Йорк	$ 1,00
Петро Кіра, Нью Йорк	$ 1,00
І. Гащук, Нью Йорк	$ 1,00
П. Коваль, Чікаґо	$ 1,00
Д. Соколовський, Чікаґо	$ 1,00
М. Савчук, Пітерборо (Англія)	шіл. 10,—

ЧЛЕНСЬКІ УДІЛИ ДО ВИДАВНИЦТВА «САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

зложили:

Микола Бараняк, Рочестер	$ 10,00
Ілля Касіянчук, Рочестер	$ 10,00
Василь Микитюк, Рочестер	$ 10,00
Степан Мончук, Рочестер	$ 10,00
Карло Манківський, Рачестер	$ 10,00
Осип Баран, Рачестер	$ 10,00
Степан Тупісь, Рачестер	$ 10,00
Мирон Лучанко, Рачестер	$ 10,00
Іван Лехновський, Рачестер	$ 10,00

Місячник культури, політики і суспільного життя

Редагує Редакційна Колегія.

Головний ред. д-р Тома Лапичак.

Видає УКРАЇНСЬКА НЕЗАЛЕЖНА ВИДАВНИЧА СПІЛКА «САМОСТІЙНА УКРАЇНА, Винніпеґ — Сен Пол — Чікаґо.

Адреса Редакції і Адміністрації:

INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave.
Chicago 19, Ill.

Редакція застерігає собі право скорочувати рукописи. Рукописи на бажання авторів повертаються.

Редакція містить теж дискусійні матеріяли, що є висловом думки автора, а не Редакції.

Статті підписані повним іменем авторів є їх особистими думками і вони не конче мусять висловлювати думки редакції.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 30 центів. В Англії і Австралії — 2 шилінґи. В інших державах рівновартність 30 центів в перечисленні на валюту даної держави по обов'язуючому курсі.

Передплата «Самостійної України» виносить річно:

- в ЗДА і Канаді — $ 3;
- в Англії і Австралії—24 шилінґи;
- в інших державах рівновартість $ 3 в перечисленні на валюту даної держави.

INDEPENDENT UKRAINE

Articles published on political, cultural and social topics.

Edited by Editorial Committee

Published by

UKRAINIAN INDEPENDENT PUBLISHERS LTD.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК IV. ГРУДЕНЬ, 1951. Ч. 12 (47).

Петро Карпенко-Криниця

УКРАЇНІ

Вірую в Тебе, грядучу,
Судним завершену днем
В золоті сонця сліпучім
Ту, що Тобою живем.

Посестро гордих імперій,
Мрія і спів на зорі,
Чую у сполохах ери
Гуркіт воскресних доріг.

Повниться безкрай не чудом —
Волею Бога Отця.
Бачу Ти йдеш і не буде
Царству Твоєму кінця.

Випивши келихом чорним
Чорну і кривду, і мсту,
Вірую в Тебе Соборну,
Рідну! Єдину! Святу!!

Н. Щербина

ВІЧНІСТЬ

Скульптурний ескіз.

(Гексаметри).

Генія твір невмирущий, пагінець вічного духу,
Сяяв над світом гріховним світочем правди і волі.
Хмарні серця підупалих, мрії розбиті зневірців
Гоїв диханням цілющим, ліком бальзамним любови.

Горді мистці і поети брали у нього надхнення;
Моти, розпусники, згубці потай благали прощення.
Ваблений квітом-красою, в образі чистім безсмертя
Кожен знаходив утіху, матірних пестощів тою.

Постать дивилася владно в простір прозоро-бузковий.
Музика форм її тіла — відблиск душі неземної —
Вабила люд за собою, в замки спокою-блаженства.
Постать горіла надхненням над приголомшеним світом.

Чорна ж рука душогубця влучила в торс огнеликий.
Боги заграли з Олімпу: «Вічно живи, Афродіто! . . »
З уламків торсу живого, з рис ясногрaйних і ніжних
Чиста ж душа, як і перше, сяє красою у вічність.

Інж. Юрій Артюшенко

Проблема Сходу і наші завдання

I. Боротьба за шляхи на Схід.

Вже в VI столітті ціле побережжя Чорного Моря — від Дунайських гирл, аж поза Дін — було заселене українським народом, який вже тоді заложив над Чорним Морем підвалини першої на европейськім Сході великодержави. І першими були наші предки, які кинули зерно в ті землі... Вони перші під охороною меча пустили по тих землях хлборобський плуг, що був у тих часах символом культури. Вони в своїй культурній місії на грані двох світів, Заходу й Сходу, — в боротьбі за межі між Европою й Азією та в обороні Заходу перед тюрко - монгольськими ордами віддали мільйони жертв. Завдяки безпосередньому сусідству зі степами Середньої Азії та перехрестю доріг із Сходу на Захід і з Півночі на Південь, Україна стала суходільним центром — перехрестям торговельних, політичних і культурних зв'язків двох континентів Старого Світу. І тому то політично-культурна місія наших предків ішла на схід ще від IV століття через торговельні каравани, що пов'язували Україну з Туркестаном, Персією й посередньо з Арабією, — поки їм на перешкоді не стали тюрсько-монгольські орди. Від IV до VIII ст. торговельні шляхи на Схід загородили кілька, одна за другою, сил із якими довелося українському народові звести затяжну боротьбу й викупати ті шляхи на Схід у крові найкращих своїх синів. Із цих тюрсько-монгольських орд найжорстокішими були гуни, авари й татари. Гуни, — які вийшли з Монголії, загородивши торговельним караванам із України й на Україну дорогу над Волгою, посунулися коло 370 року аж на саме чорноморське побережжя. Вони були тими першими, що вирушили зі сходу на захід для знищення культурно-цивілізаційного розвитку цілої Східньої Европи. Вони для неї, аж до смерти її провідника Аттилі (453 р.), коли то підбиті племена повстанням започаткували скинення чужого ярма, стали «бичем божим». У недовзі по гунах, — якщо не згадувати тюрської орди болгарів, яких не так уже дуже відчувала Україна, — посунули тим же слідом авари (обри), які, як і гуни, дуже далися в знаки нашим предкам. У міжчасі побережжя Каспія опанували хозари й посунулися, слідами тюрсько-монгольських орд із початком VIII ст., аж до Дніпра. Та похід Святослава Завойовника на хозарів знову відкрив східні торги для українського купецтва. І від тоді вже ні нові наступи орд східніх кочовників, ні змінливе щастя в протиазійських війнах, ні навіть втрата княжої державности не згасили снаги до опанування шляхів на Схід. І це ми бачимо, якщо пригадаємо те, що хоч у X ст. знову посунули азійські орди печенігів, а в XI ст. тюрки й за ними половці й нарешті в XII ст. двома навалами турки, то всеж український нарід їх усіх зустрічав кожного разу на полю бою, як то, наприклад, про це говорить розгром половців Володимиром Мономахом, похід Ігоря на половців, або геройська задержка грудьми Киян походу татар на Захід, — коли то тільки по трупах Киян і по звалищах українських величавих святинь до матері городів українських вдерлися татари. Але вже XV ст. український нарід знову перейшов до наступу проти азійських орд і почав видирати з рук степовиків пядь за пяддю української землі, а в XVII ст. він дійшов до чорноморського берега.

І саме тоді на своїм шляху Україна зустріла Московщину, яка скріплена татарами почала рости, в сила та, перебираючи повністю історичну місію тюркомонголів у їх поході на захід, вона з поділом кіпчацької держави в XVI ст. зайняла її два ханати (Казань і Астрахань). Шлях на схід тепер уже заступила Москва. Похід гетьмана Сагайдачного з 20.000 козаками на Москву, аж до Путівля, який разом із сусідніми московськими містами піддався, не спинив московської територіяльної експанзії, бо Польща кількаразовими ударами в спину України стримує на якийсь час боротьбу українського народу за шляхи на схід і приневолює гетьмана Богдана Хмельницького шукати помочі проти Польщі — «на защиту віри своєї благочестивія греко-руськія і на оборону погибающей і упадающей отчизни своєї» — як говориться в Універсалі Богдана Хмельницького, — найперше у татар, що хоч і були перед тим ворогами, але від тепер ставали союзниками, а потім і в самої Москви. Та заключений союз з Москвою дався в знаки так як і татарські наїзди. І так само, як і тюрсько-монгольські орди, намагалася Москва за всяку ціну перерізати Україні шляхи на схід і доступ до Чорного Моря. Вона запопадливо колонізує москалями, сербами, болгарами й греками степову полосу, нагороджуючи її цинічною назвою — «Новоросія». Тай це не спинило українського шляху здійснення заповітів своїх предків. Вся ця мішанина народів зникає під його напором, або відсувається далі на схід чи на південний схід, так, що з кінцем XIX ст. й початком XX ст. український нарід знову посунув етнографічні межі України до берегів Чорного Моря. І навіть по утраті української козацької держави, з плугом у руках український нарід не тільки втримав межі свого володіння, але в короткім часі пішов слідами колишніх українських караванів і осів, як переселенець чи засланець, у середущій Азії, залишаючи густий ланцюг колоністів вздовж Волги, Уралу та північного пограниччя Туркестану, по один і другий бік далекосхідньої залізниці, аж до Тихого Океану. В той спосіб він утворює дві там колонії — Сірий і Зелений Клин із компактною масою українського населення й цим поширює, так би мовити, духові межі Европи в Азії. Про це італієць Люїджі Бардзіні у своїй книжці «Царство каторги», що вийшла в 1935 р., висловився так: «Українці — це єдині европейці в Азії».

Через зміну, яка іде в укладі світових політичних сил, зростає й значення України, як центру суходільного простору Старого Світу, якого вислідна діючих політично-економічних сил тут і перебігає. Бо ж взаємовідносини двох континен-

тів Старого Світу перебігають головним чином по шляхах сполучення, якіж то власне й перехрещуються в Україні, або йдуть через простори природньо заселені українськими колоністами. Це то власне й підносить Україну до ряду найважніших під оглядом транзіту країн, а розселення українських колоністів по цих шляхах сполучення в Азії ще збільшує її питому вагу у взаїмовідношенні двох континентів. Система ж водних каналів, що частинно в Україні здійснена, а частинно знаходиться в будові, ще більш уможливить у найближчому майбутньому ті всебічні зв'язки між Заходом і Сходом. А до того треба згадати ще й про летунську лінію, що лежить у найвигіднішім положенні в Україні. Бо ж у світі знову відновляються з забуття торговельні та комунікаційні шляхи з північної, середущої, а то й західної Европи через Україну до Малої Азії, Кавказу, Іраку й Туркестану, яких господарська вага в сьогоднішнім часі швидко зростає Тим то ґеополітично значення України набирає характер одного з першорядних відтинків світової історії.

II. Наші союзники на Сході.

Найдавнішими нашими сусідами на Сході є татари, з яких надволзькі, т. зв. казанські, є найчисельнішими. Власне вони є репрезентантами тюрсько-монгольських народів з першого мандрування — в III ст. До таких же давніх сусідів належать і чуваші (яких походження не є остаточно вирішене в науці). Вони ще в IV ст. осіли в нашім сусідстві між правим берегом Волги й доплинами — Сурою й Свіягою й є там і до нині. Далі йдуть калмики, що мешкають по цей бік Волги й Кайспійського моря. Вони монгольського походження. Примандрували в початках XVII ст. до надволзьких степів і зорганізували свою незалежну політичну форму життя, яку втратили в XVIII ст. в користь Московщини. Вони не-раз піднімали повстання проти Москви, які кінчалися невдало. По революції повстала Калмицька Автономна Республіка з 107 тисячами калмицького населення. За ними в IX ст. примандрували й поселилися на уральських степах — башкири. Їх також у XVIII ст. захопила Москва й їхні численні повстання були все задавлені. По революції повстала Башкирська Авнотомна Республіка, число населення якої виносило на 713.693 особи. Сьогодні серед тих народів, що поселилися поблизу Уралу, живе ідея Незалежної держави Ідел-Уралу, що відділювала б Московщину від Сибіру. До дальших наших сусідів на Сході належать ті народи, що заселюють Туркестан, Сибір і Далекій Схід.

Одним з найважніших є для нас питання Середньо-Азійських Республік, а точніше питання Туркестану, питання, що в час майбутніх наших змагань може бути, з одного боку, нам брамою до України, з другого боку — поважним чинником у закріпленні наших зв'язків зі Сходом. Москва завоювала Туркестан в XVIII ст. і там тепер живе 16,626,700 населення.

На території Туркестану були засновані такі республіки: Узбекістан (6,382.400 осіб населення) зі столицею—Самарканд; Туркменістан (1,254.000 населення) зі столицею — Ашхабад; Таджикістан (1,458.000 осіб населення) зі столицею — Дюшамбі; Каракіргізія (1,450.300 осіб населення) зі столицею — Фрунзе; і нарешті в новім адміністративнім розподілі — Казахстан (6,145.900 осіб населення). Що до національного складу, то в час заснування цих республік (що припадає на роки 1920—36) було: узбеків 52%, таджиків 14,9%, туркменів 10,4%, каракіргізів 8,6% та інших 12,9%; процент останніх сьогодні збільшився більш чим в троє. Від часу заведення залізниці через Турянську рівнину населення почало було, крім хліборобства, займатися й торговлею, а в останній час почала тут запроводжуватися теж промисловість. Одначе хліборобство й бавовництво залишилися й надалі основним джерелом економічно-господарського життя. Заводнюючі канали, що йдуть у різних напрямках Туркестану, зробили з деяких частин туркестанських пустинь цілком придатний ґрунт навіть для високоінтенсивних культур. Родяться там теж південні овочі, риж, тощо. Досить розвинене шовководство, а заслуговує на увагу можливість широкого розвитку скотарства. Але основне значення Туркестан має як постачальник, і то широкими можливостями, бавовни, що підносить його економічне значення, як природнього постачальника текстильної промисловости. Що ж до Казахстану, то тут большевики розбудували промислові центри і сюди теж евакуовано з України багато устаткowання фабрик, а це привело й до збільшення проценту не-місцевого населення, що тут доходить до 40%. До Казахстану включені й деякі терени, що й не належали до властивого Туркестану. Хоч Туркестан ніби й уявляє собою цілий ряд противорічностей, проте, як пише туркестанський дослідник проф. Махачек, «Глибокий розгляд показує серед тих усіх противорічностей цікаве поєднання. Для країни є передусім найважнішим характер її клімату з познаками високої континентальности, яка зумовляє безвідпливовість терену і форми рослинного світу. Але ще сильніше підкреслена географічна єдність пов'язаністю терену, що лучить між собою противенства в одну цілість. Культура оаз була б немислима без тої кількости снігу в горах, що уможливлює рікам підтримувати життя там, де мусіла б панувати тиша пустині. Однаково теж формувались під тиском природніх умов і зв'язаних з тим труднощів суттєві риси людського способу думки і дії, до того реґульованих об'єднуючими впливами ісляму, який у багато більшій мірі, як це маємо у випадку релігії на Заході, охоплює господарське і соціяльне життя своїх визнавців». В Туркестані протимосковські повстання датовані як у передреволюційних часах, так і пореволюційних, як, напр., повстання міст Коканду і Джізаку в 1915—16 рр., чи чисельні повстання в 1921—26 рр., що їх очолювали Енвер Паша, Енвер-Бей, Ібрагім-Бей, Роман-Дохта, Мурза-Аллі тощо. Туркестан є мостом до Перського заливу та Індії і зворотньо — мостом, точніше — брамою, до самого серця СССР — її еконо-

мічно-господарського центру. Цею брамою зокрема є простір-рівнина між Кайспіським морем і Паміром на довжині 200 верств з здовж межі з Афганістаном.

Не менш цікавим для нас є питання Сибіру. Сибір теж творить, так під національним, як і економічним оглядом, цілком окремий світ, відмінний від інших частин московської держави. Сибір нагадує в дечім Америку. Подібно як американці, хоч говорять англійською, мовою не почувають себе англійцями, так і сибіряки, хоч і говорять московською мовою, всеж не почувають себе москалями, але сибіряками. Теж антропологічно сибіряк творить тип відмінний від москаля, тип який повстав почасти внаслідок змішання з тубільцями, почасти із помішання різних рас і національностей. А з другого боку, москалі, попавши в специфічне середовище, не рідко затрачують свою мовну окремішність. Як то, напр., перед першою світовою війною один із якутських губернаторів — росіянин уживав у себе дома виключно якутської мови. На Сибірі москалі все були меншиною. Основним елементом тут були сибіряки, яких (за данними з 1939 р.) було 30,5%, за ними йшли українці — 29%, а вже на третім місці були москалі — 16%, решту — 25,5% творили інші національности. Економічно Сибір також уявляє самостійну одиницю. І хоч тепер Сибір стає центром московської промисловости, зокрема джерелом продукції металю й вугілля та осередком воєнно-промислового виробництва, всеж він і надалі лишається головним чином сільсько-господарською й лісною країною, багатою на різного роду сирівців, що його можна переробляти на місці, а земні багацтва її лежать ще досі не рухомо. Сибіряки могли б легко розбудувати свою сільсько-господарську промисловість, і то в таких розмірах, що переробляли б не лише свої, але й східньо-азійські сирівці. Цей економічний зв'язок Сибіру зі Сходом стане тісніший, коли північно-морські шляхи, басейни Обу та Єнесея, надаватимуться до експлоатації. Сибір дає великі економічні можливости для таких країн, як Монґолія, Урян-Хай і Джунґарія, що мають вихід через верхівя рік Сибіру: Зовнішня Монголія рікою Селенґою та її притоками, Урянхайський край звязаний рікою Єнисеєм, а Джунґарія рікою Чорним Іртишем.

Незалежний Сибір має великі економічні можливості. І це собі добре усвідомлювало в 1917 р. сибірське обласництво, що підняло було боротьбу за незалежність Сибіру, бо ж Московщина за експлоатацію Сибіру нічого не давала. І так, Сибір при своїм геополітично-економічнім положенні та при розвиткові відосередніх тенденцій сибіряків, міг би стати головним елементом економічного розвитку близького до нас Сходу, а через СІРИЙ КЛИН, міг би ввійти в тісніший політично-економічний зв'язок із Україною.

І нарешті про Далекий Схід. Тут виявилася найбільша відпорність туземців до нових, осідаючих тут національних груп, із яких лише духово сильніші змогли затримати свій національний характер; решта підпала під туземний вплив й почасти засимілювалася. На самих берегах Тихого Океану лежить і наш ЗЕЛЕНИЙ КЛИН. За ширшими відомостями про Зелений Клин відсилаємо читача до історичного нарису Івана Світа п. н. «ЗЕЛЕНА УКРАЇНА», видання 1949 р. Тут же ми скажемо про нього тільки найважніше.

Українці на Далекім Сході розселені переважно коло залізниць і шляхів на Забайкалі, в Амурщині та Приамурщині. Зокрема українці густо розселені в Південно-Усурійському краю, в басейні притоків ріки Уссурі та в прибережнім (Ольгінськім) районі аж до рогу Олімпіяди. Тут українці в переважаючій більшості, й не диво, що ця прилягаюча до неї територія дістала назву ЗЕЛЕНОЇ УКРАЇНИ. Тут українців, як подає в своїй публікації Іван Світ, 1,250.000. Про їх стан там же Іван Світ пише: «...на протязі майже 20 літ велася послідовна українська праця і поглиблення ідеї створення незалежної Зеленої України». І далі згадує про те, як то українці в 1923 р. проготовлялися до «проголошення Далекого Сходу у складі Примурщини, Амурщини та побережжя Тихого Океану до Берінгового пролива, включаючи Камчатку, як українську державу — Зелену Україну...»

Отже всі ці перечислені краї й народи є нашими природніми союзниками в боротьбі з московським імперіялізмом; вони всі бажають свого визволення й приймуть усяку руку помочі й зі свого боку допоможуть у слушний час усіма засобами валити тюрму народів.

І, на нашу думку, ми на Сході скорше найдемо реальну підтримку чим у сусідів на Заході, та про це пізніше.

III. Українці на Сході та їх значення в майбутнім зударі з Москвою.

Від довшого вже часу цілий ряд українських публіцістів присвячує велику увагу українським колоніям на Сході. Першим же, що кинув ідею Української Держави там, на Далекому Сході, був «....перший редактор, першого українського часопису на Далекому Сході», «Українець на Зеленому Клині», Дмитро Боровик, як говорить про це Іван Світ, який то між-іншим згадуючи при тім й про багатьох інших українських далекосхідніх діячів зазначає, що в проблему українців в Азії вірив і небіжчик М. Мілько, котрий «надавав зокрема велике значіння питанню «Сірої України»; його статистичні та геополітичні матеріяли чекають на оброблення та публікації, хоч частинно з'явилися вже в «Українськім Голосі» та в перекладі в англійських часописах». І так зі Сходом нас вяжуть не тільки економічно-політичні інтереси, але й наші колоністи, що живуть там часто компактними масами і то не тільки на Сірім і Зеленім Клинах, але й в інших краях, як, напр., в Туркестані — Семеричинський округ. Теж не менш важним є й те, що в більшості східніх міст живе, і то не тимчасово-напливовий, але сталий місцевий український елемент, що сидить там ще з дідів і прадідів і який не стратив до нині своєї національної самобутности, і то навіть, напр., у містах того ж Туркестану, як то: Вірний (Альма-Ата), де українці по першій світовій війні становили — 19,7% населення; Авпія-Ата — 7,1%; Тиш-Пек (Фрунзе) — 5,4% тощо. Першими на Схід були спрямовані наші засланці — за наших козацьких часів, а за ними вже при-

мусова й добровільна колонізація. Для багатьох соток тисяч, а то й мільйонів, українців деякі з цих просторів стали новою батьківщиною. Сибір для багатьох із них став новим рідним краєм, устелений кістками їхніх дідів і прадідів. Вплив українців на внутрішній уклад життя тих частин Сходу, в яких вони оселилися, ще до сьогодні не досліджений. Чи не в цьому, наприклад, треба дошукуватися й основ так старано закриваного антагонізму між Сибіром і Москвою, чи не тому в 1917 р. революційний рух на всім Сході був подібним до революційного руху на Україні, тоді, коли на самих центральних російських теренах він носив цілком відмінний характер. І коли навіть Україна в 1917 р. вставала з-під згарищ старої московської імперії й збройно зударилася на північних своїх кордонах із новим носієм московської імперіялістичної ідеї — большевизмом, то й тоді Схід не пішов із Москвою. На Сході діяли теж і українські збройні частини, зложені виключно з тамошнього українського населення, як то, напр., Шевченківський Курінь, зложений з українців Сірого Клину, тощо. Схід пішов тоді з Україною, бо українці здобували для себе східні простори не насильством і силою, але тільки шляхом мирної колонізації чи примусового заслання, все вириваючи з рук дикої природи, а не з рук місцевого автохтонного населення, нові простори земель, щоб загосподарюватись на них. Ці мільйони переселених українців на Схід поколіннями підносили культурно й цивілізаційно ці простори, розбудовуючи їх до високого економічного рівня й то як під оглядом сільсько-господарським, так і промисловим, та все власною тяжкою працею, що коштувала багато жертв. І тоді, коли внаслідок московських репресій і терору мільйони нових українських політичних засланців босими ногами по замерзлих сибірських дорогах відбивали свій вигнанчий марш, симпатії всіх тих народів до українців не гасли, але росли. Ці ж нові примусові переселенці й політичні засланці порозкидані поміж усіми утискуваним Москвою народами сталили їхнє хотіння, волю й бажання звільнитися з московських кайдан і пов'язували їхні політичні стремління зі своїми. І так власне в свій час «Київські Вісті» в статті «Націоналістичні подорожани», накинулися були на українських письменників — Мисика, Йогансена й Масенка за те, що вони після своєї подорожі до Туркестану описували окупаційні практики москалів у Туркестані й оповідали про симпатії туркестанського населення до «українських куркулів». Тепер уже на Сході нові мільйони українців, і то від високоосвіченої фахової інтелігенції до робітників включно, розбудовують своєю тяжкою працею індустріялізацію, промисловість і машинобудівництво та піднімають економічно-господарський рівень життя. І з певністю всі українці, що в тім чи іншім характері будуть у час грядучих подій на Сході, можуть спричинитися для визволення України не в меншій мірі, як і ті, що в той час будуть на Заході — і більше в дечім вони зможуть відіграти ще й важнішу ролю, не згадуючи вже про те, що в їх руках навіть може вповні лежатиме й доля наших колоній на Сході. Треба ж пам'ятати, що підчас останньої світової війни Москва при відступі з України не тільки вивозила на північ і схід всі фабричні машини, але й усіх фахівців, а то місцями й увесь військово й робочо-спосібний елемент. В новій грядучій війні буде ще гірше. Москва обкраде Україну до нитки й лишить тільки руїни, — з немічними, каліками й старцями. Бо Москва, готуючись вже від давна до воєнного конфлікту зі Заходом, розбудовувала і розбудовує своє машинобудівництво головним чином за Уралом, де стало потрібна є нечислима кількість робочих рук. На Україні ж заводів важкого машинобудівництва і воєнного промислу дуже мало, як теж заводів переробки півготових фабрикатів, що для переробки на готові фабрикати звичайно відсилаються за Урал, де й знаходяться всі важніші моделі різних частин машин. В майбутній війні, якщо не буде скоро захоплений промисловий центр за Уралом і в Казахстані, Україна не зможе зразу врухомити й свою важку промисловість, бо деталів до машин совєтського виробу на Заході не можна дістати, хіба що доведеться закупувати на Заході цілі фабрики й нові машини, демонтувати їх і перевозити в Україну, до часу відбудови свого машинобудівництва. Останнє ж є немислиме без своїх фахівців, яких Москва при відвороті намагатиметься забрати на схід. Та це питання важливим є не тільки для нас, а й для багатьох інших народів, поневолених Москвою, й в тім і для країв-сателітів, де вже також Москва впроваджує у заводи свої машини, а машини західнього виробу демонтує й вивозить на схід. Може статися, що Схід у час збройних змагань стане для нас головним скупченням і резервуаром сил і в тім у першу чергу фахових і військових... Пригадуємо собі, як то в 1917 р. зукраїнізовані українські військові частини пробиралися з Сибіру до Києва, і думаємо, що то ще раз повториться, але в ще ґрандіозніших формах... Думаємо, що там повстане цілий український фронт, що поставить собі завдання замкнути російські війська на Україні й заставити їх там капітулювати, а тим самим не дати їм можливости обікрасти Україну й вивезти все з України на північ і схід. Природнім же запіллям для цього фронту буде Сірий Клин, а то й Зелений, що створять свої українські повстанчі армії, які підуть плече об плече з такими ж арміями інших поневолених народів Сходу. Це особливо було б актуальним, коли б головний удар Москві був нанесений у її найслабше місце, за яке ми вважаємо туркестанську браму, цеб то між Каспійським морем і Паміром — на Казахстан і За-Урал-ля. На нашу думку, тільки тут може бути нанесений Москві смертоносний удар. Рівнож захоплення цих теренів дасть можливість протимосковським силам закріпити за собою простори здобуті й на інших фронтах і озброїти повстанчі армії зброєю совєтського виробу, що відсуне потребу перевишколу, й достави зброї з за моря. Що на цих теренах Москва в час евакуації не буде нищити своїх заводів так, як на Україні, то це ми бачимо з останньої війни, коли то заводи на сутомосковських теренах не зазнали такого знищення, як на теренах немосковських; тому їх буде й легше урухомити. Та большевики свідомі тої небезпеки на цім відтинкові вже від давна й тому то вони постаралися захопити гористий Афганістан (з 3,372.000 населення), що уможливлює їм

використати неприступні гори Паміру й верхів'я Афганістану до оборони туркестанської брами, а рівночасно з тим відкриває їм шлях до Перського заливу, Суезького каналу, Середземного Моря та шлях до Індії.

Події, що тепер відбуваються на Близькому Сході, це вже є передігра перед самим наступом з оного чи з другого боку. Москві диктує сучасне положення — як найскорше захопити Іран і розділити морський простір на дві частини, европейську й азійську, й спустити свої підводні човни та зробити з них неприступне гніздо шершенів. Власне те, що їй загрожує на суходолі, вона схоче противникові зробити на морі — розділити два континенти Старого Світу на дві частини. Бо в противному разі зі східніх морських баз Середземного Моря і Перського заливу їхнє слабе місце — туркестанська брама й Казахстан, а далі Зауралля, є під безпосереднім досягом ворожих бомбардувальників, тоді, коли розділом морського простору Москва наносить страшний удар у центр протибольшевицького світу, в якім перехрещуються не тільки торговельні шляхи, але й збігаються й вирішуються політично-економічні проблеми Европи, Африки й Азії. Для того то Москва все звертає свої очі в цей бік світу; для того то вона стає покровителькою націоналізмів тут, а зокрема патронкою магометанського фанатизму, який то комуністичні партії в цій частині світу вміло скермовують проти західніх держав. Звідси на нашу думку, найважнішим стратегічним відтинком у розгрі змагань двох світів, московського й протимосковського, є Туркестанська брама — Середущий Схід. Тут вирішуватиметься доля світу. Ще перед військовим зударом у Кореї ми в журналі «Самостійна Україна», за травень 1950 р., в статті «За запілля для Зелоного Клину в Америці» писали: «Воєнна хуртовина розгориться на Сході й Зелений Клин буде одним із перших, що попаде в сферу дій і операцій, тому то Зелений Клин, як колись Закарпаття, і то не тільки для нас, але є великою правдоподібністю й для самої Америки, буде тим пробним іспитом, від якого буде залежати не тільки успіх визволення поневолених Москвою народів, але й дальший хід світових подій і довготревалість заключеного миру.» Тут ми теж це підкреслюємо. бо звідти тільки може бути заатаковане ліве крило большевицької армії. Підкреслюємо рівнож нашу думку висловлену вперше ще в 1936 р. про значення Аляски, через яку з Америки до Зеленого Клину найближче, а яку, до речі, тяжко боронити, зокрема ж в зимі, а з якої дуже добре можна заатакувати, через Берінгів пролив і замерзлі в зимі північні тундри, Далекий Схід. І сьогоднішнє міжнародне положення підсказує авторові цих рядків ще раз і ще раз повертатися до кількакратно від кільканадцяти років ним порушованої проблеми Сходу, щоб тим спонукати наших державно-політичних чинників до конкретних чинів, про які мова буде пізніше, в напрямку зрушення цієї проблеми з місця. Зокрема ж варто пригадати й Америці, що їй до України по шляхах заселених українськими колоністами, через Зелений Клин і Сірий Клин, є далеко близче чим через Европу. Тай для цілого західнього світу є в інтересі зберегти ті землі, які завдяки українцям є охоплені европейською духовістю, при собі, як союзників Заходу, а не віддавати їх азійським державам чи Москві. Бо коли б їх, напр., надалі лишити при Москві, то ніколи вони під зверхністю Москви не підуть без примусу на барикади навіть за спільні для них ідеали зі Заходом, так якби в разі потреби вони могли з ентузіазмом зробити це, будучи вільними від московської опіки. З другого боку, північний пас бльоку народів від Америки до Европи, з Аляски до України, через Зелений і Сірий Клин, та через інші краї й народи звільнені від московської неволі, направду був би одним із поважних чинників рівноваги сил і культурного поступу цілого світу. І так у боротьбі з Москвою мусять бути поставлені на першім місці національно-духові моменти, — визволення з під московського ярма всіх вольнолюбних народів, а в тім зокрема на Сході, де через українців можна підготовити приєднання тих східніх народів, як союзників, до західнього бльоку. Це можна зробити через українців тому, що вони, як місцевий елемент европейської духовости, мають довіря серед тих народів, і нічим того довірря до себе не захитали. При недоцінюванні ж цих національно духових моментів цілий світ, раніше чи пізніше, скотиться в большевицьку прірву . . .

IV. Найпотрібніші на сьогодні заходи в нашій східній політиці.

Сусідство зі степами середньої Азії та через Кавказ і Чорне море з передньою Азією й Середземним морем, при гирлі Дунаю через Румунію з балканськими землями і нарешті наші колонії й колоністи на Сході визначають концепцію східньої української політики. Українська духовість на грані двох світів, Сходу й Заходу, в суходільнім центрі між старими континентами, переходячи з епохи в епоху, прагнула до синтези ідей не тільки в себе самій, але й в зовнішнім світі. Доказом того є й Конгрес Поневолених народів у Києві в 1917-м р. І в наш час Україна, гармонійним пов'язанням нового сучасного з давнім минулим в одну нерозривну тяглість, формує свою східню політику на заповітах своїх великих предків, що спираються на християнську мораль, сувору етику й героїчну лицарську духовість. І завдяки цьому Україна все була й є на грані двох континентів Старого Світу речником і оборонцем не тільки своїх власних духових цінностей, але й цінностей всего культурного світу. І тому то й здобуті українцями простори на Сході є просторами культурно тяготіючими до західнього світу. З приверненням же повної суверенности Українській Державі лишиться тільки для України, а тим самим для західнього світу, ці простори, здобуті нашими колоністами в минулому, закріпити певними політичними актами в майбутньому. Тільки так можна буде знищити в Азії необмежені московські впливи й вирвати раз на все з

небезпечних для цілого світу рук Москви джерело матеріяльних сил для її руйнуючого месіянізму й зломити розгонну силу московської деспотичної духовости.

Українці вже від давна видвигають свою власну концепцію-розвязку проблеми Сходу й шукають спільних шляхів із Заходом у розв'язці цих питань у міжнаціональному й в міжнародньому маштабах. Та, на жаль, не все вони там знаходять зрозуміння спільности інтересів, бо західній світ не усвідомлює собі того, що з програною України під Полтавою, коли то Україна зі своїм союзником — шведами боронила західньо-европейської цивілізації проти московського варварства, історична місія України на Сході покривається з місією всего культурного західнього світу. І так, напр., у час нашого останнього державницького періоду 1917—20 рр. український уряд, добиваючись перед зовнішнім світом визнання Української Народньої Республіки, намарно намагався переконати західні держави в пекучій необхідності об'єднання всіх протибольшевицьких сил та допомогти національним рухам народів колишньої Російської імперії в їхній боротьбі проти большевизму. Генерал М. Капустянський у своїх споминах про це пише так: «Головний Отаман С. Петлюра і Штаб Дієвої Армії добре собі здавали звіт із ситуації, що витворилася на сході Европи, і прагнули активно, включившися в загальний протибольшевицький фронт, спричинитися до повалення советської влади й унезалежнення своєї держави ...» Сам генерал М. Капустянський звітував у Камянці Подільському 30 липня 1919 р. перед представниками Америки, Франції та Англії про шлях Штабу Дієвої Армії щодо боротьби з червоною Москвою, причому «маршал Фош позитивно розцінював наш плян» — каже генерал М. Капустянський. Але все таки західні держави не зуміли правильно оцінити ситуаці й дали допомогу реакційній армії Денікіна, який своїм виступом не тільки розбив антикомуністичний бльок але й допомагав большевикам ліквідувати визвольну боротьбу українців та закріпитися на сході Европи. Сьогодні ж, коли над західнім світом зависла московська загроза, він ніби починає прислухатися до нашого голосу. Та це не значить не продовжувати змагатися за здобуття симпатій в західніх державах. Мусимо й далі докладати всіх зусиль, щоб знайти там допомогу для себе в переконанні, що ця допомога, яку дав би нам західній світ, була б посередньо й допомогою для самих тих, що її дали б. Та понад цим, як і понад іншого характеру чинниками, при відзисканні повної суверенности Української Держави, є чинник власний, а то наймогутніше напружена воля до геройських змагань і при найбільших жертвах. Геройська постава, власний історичний національно-державний стиль і широка концепція системи свобідних політичних союзів, і, силою річи, політичної й господарської співпраці тих вольнолюбних країв і народів, що тепер є ще поневолені, як і ми, Москвою, — мають бути для нас і дальше мітом-стимулом у здійсненні власного післанництва в Світі.

В тяжких змаганнях на грані двох світів, де ідейно-світоглядовий, національно-політичний і духово-культурний двобій усе досягав найбільшої світової напруги, український нарід виробив собі правильну оцінку Сходу... І всі народи Сходу без жадного упередження підуть спільно з українцями до створення нової системи укладу сил на Сході. Бо боротьба українського народу з большевизмом, яку наш нарід веде з ним від самих перших годин його народження, в очах усіх поневолених Москвою народів Сходу була до сьогодні чимсь вищим від боротьби інших народів з-поза залізної заслони, бо український нарід ту боротьбу веде рівночасно проти большевизму, як проти большевизму, та проти всякого імперіялізму Москви, як Москви, незалежно від форм її правління. І в тому то українці мають уже сьогодні належний моральний капітал серед поневолених Москвою народів на Сході; і тому найвищий час нам — українцям, як тим, що найкраще знають істоту московського імперіялізму та є найтісніше пов'язані з усіма поневоленими народами, на мобілізацію симпатизуючих нам сил у зовнішньому світі й на повну мобілізацію в ОДНІМ ЦЕНТРІ всіх сил згаданих поневолених народів і на практичне скермовання цих сил до чину, а в першу чергу до виділення кадрів і приготовлення їх до обсадження заздалегідь визначених відтинків спільного протимосковського фронту. Для нас же самих, українців, одним із конкретних на сьогодні завдань, на нашу думку, є як найскорше поробити заходи для створення при Виконнім Органі нашого Державного Центру — політично-економічного Департаменту для зв'язку зі Сходом. Не згадуємо вже про опрацьовання пляну розмежовання та, з другого боку, пов'язання української европейської політики та фронту боротьби з українською східньою політикою й тим фронтом боротьби, та поставлення цього пляну не тільки перед свідомістю власного громадянства, але й перед зовнішнім світом. Думаємо, що нашими політичними чинниками вже дещо в цім напрямку зроблено, й ми в свій час про це довідаємося. Що ж до самого Департаменту зв'язків із Сходом, то, на нашу думку, цей Департамент уже в перших днях збройного конфлікту міг би вирівняти багато економічно-господарських нерівностей на здобутих від Москви матірних українських землях, як то хоч би, напр., перевезення потрібних українських фахівців із Сходу на Україну, тощо. Та чи не найосновнішим вкладом до підстав нашої політики на Сході, це — найдальше намічення цілей, і, через ріст там українських внутрішніх сил і видвигнений нами у свій час принцип — підсилювання свого довкілля, — збільшення інтенсивности в здійсненні політично-економічних плянів, що лежать на шляху цих спільних нам і нашому довкіллю та дальшим сусідам найдальше йдучих цілей. Власне перед нашими колоністами на Сході стоїть велике завдання: підготовитись до переведення в життя нашої східньої концепції та пов'язати як найтісніше поневолені там Москвою народи зі своїм світовідчуванням і зі своєю практикою з означеним і твердим порядком вартостей. І в цім їм повинна прийти з поміччю українська політична еміґрація, і то

не тільки досвідом, зв'язками зі зовнішнім світом і матеріяльними засобами, але й безпосередньою участю в змаганнях. Бо тільки так вона виконає свої обов'язки перед тими законами нашої останньої спадщини, перед якими всі ми морально й правно обтяжені та від яких нас не звільняють ні чужина. ні ніякі зміни, що були й є в час чужих окупацій, зміни, що не могли й не можуть бути без впливу чужої панівної дійсности. І ця національно-державна рація, є й усе має бути для нас у всьому основним критерієм, і показує нам оті шляхи на Схід і наші там колонії — простори з українським білим трупом у козацько-засланчих могилах; ті простори, де українська національна боротьба велася до останніх часів, так, як і на самій Україні. Про цю боротьбу в своїм історичнім нарисі Іван Світ пише так: «Вкінці 1923 р. їх всіх звезли до Чити і в початку слідуючого року відбувся знаний читинський процес над українцями Далекого Сходу. Українцям було пред'явлено обвинувачення у створенні змови проти держави Совітів та спроби відірвати Далекий Схід від Росії, з метою створити, за допомогою чужинців — японців і американців, українську колонію Зелений Клин . . . В результаті довгого суду, головних діячів українського Далекого Сходу засудили на кару смерти. решту на довгі роки в'язниць та заслання . . .» І це то й підсказує нам рівнорядно з проблемою привернення повної Суверенности Українській Державі й проблему звільнення від московської окупації українських колоній на Сході та здобуття для них української державної суверенности. Для цього то власне, на нашу думку, українські діячі зі Сходу повинні якнайскорше, в порозумінні з Українським Державним Центром на Чужині, покликати до життя УКРАЇНСЬКУ ДАЛЕКОСХІДНЮ РАДУ, що перебрала б на себе моральну й правну спадщину засуджених у 1924 р. в Читі українських борців за Далеко-Східню Українську Державу — Зелену Україну. Ця Рада повинна подбати й про те, щоб у ній було заступлено й представництво зі Сірого Клину, до часу поки не повстане його самостійне й законне тіло. А одним із головніших, поруч зміцнення зв'язків із іншими народами Сходу, має бути змагання, за підтримкою Українського Державного Центру за визнання Української Далекосхідньої Ради зовнішнім світом і створення в разі визнання української далекосхідньої армії, що, як рівноправна з арміями інших державних народів, взяла б участь на найдоцільнішім для неї відтинку східнього фронту у грядучім ударі з Москвою. При тім вважаємо, що й українська далекосхідня армія мала б бути підлегла українському військовому міністрові при Українськім Державнім Центрі, а тому й змагатися за створення цієї армії треба тими самими шляхами, що й Український Державний Центр змагається за визнання повноправности існуючої Армії Української Народньої Республіки, якої то вояки формально перебувають у безтерміновій відпустці, розсіяні по цілоту світі, і яку то власне й мав на увазі наш Військовий Міністр, генерал М. Капустянський, коли, дня 14 жовтня 1951 р. на Святі Покрови, говорив: — «Ми — стара война від найстаршого генерала і старшин генерального штабу до козака не зламали присяги зложеної на вірність Української Державі, ми не сплямили наших прапорів і їх віддали переважаючому ворогові. Ми відійшли з поля бою з своїм урядом для дальшого продовження боротьби за свою справу, в тім переконанні, що з тими прпапорами вже скоро повернемо до Незалежної Української Держави».

Всі ці побігло порушені тут проблеми вимагають ширшого опрацьовання, і то цілим рядом осіб добре обізнаних безпосередньо з політичним, економічним і культурним життям не тільки українців, але й оточуючих їх народів на цілім Сході. Ми ж поставили тут собі за ціль дати поштовх до активізації східньої української проблеми й спричинитися до випровадження її з обмеженого кола заінтересованих нею політичних груп, на тори української національно-державної політики — на широкий міжнародній форум. І колиб це сталося, ми б вважали, що наша ціль досягнена.

ДО ЧИТАЧІВ, ПВИЯТЕЛІВ, СИМПАТИКІВ І ВОРОГІВ!

Отак, мимо найнесприятливіших обставин, ми закінчуємо черговий рік видавання журналу «Самостійна Україна». Ми горді з того тому, що довершили цього завдяки жертвенності наших приятелів та ідейності наших працівників. Є Видавництва, що затруднюють десятки добре платних осіб, є редактори журналів, що вчать інших патріотизму і відданости, які одержують суті місячні платні, — а в нас, починаючи від співавторів, дописувачів, і редакторів, а технічними робітниками та кольпортерами кінчаючи, все було доконуване без найменшої заплати. В тому є побіда націоналістичної ідеї над тими всіми коньюнктурними «борцями» за наше визволення, що з боротьби цієї зробили собі професію та засіб прожитку.

Друзі! Докажім, що і на далі ми будемо продовжувати свою роботу і доказувати іншим, як розуміти ідею і практику українського націоналізму.

Вороги! Вчіться більше з діл, та уживайте менше слів, а тоді й Ви станото нашими приятелями!

Дм. Кармазин

Микола Сціборський -- теоретик українського націоналізму

(1941—1951).

V. Український націоналізм — синтеза.

Український націоналізм, як система ідей — як ідеологія і світогляд — становить новий етап і нову добу в історичному розвиткові української суспільно-політичної думки. Якщо взяти за вихідний пункт наш 19 вік, як тезу, то «вісниківство» 20-их років було його антитезою. Український націоналізм виступає, як третій етап, який виявляє себе, як синтеза. Не завжди можна провести рівну межу між цими етапами в часі, але кожна доба має свою домінантну, хоч і наявні в ній одночасно елементи попередньої доби і зародки майбутньої. Межовим пунктом між системою панівних ідей 19 віку і новою добою була українська національна революція 1917—20 рр. Після революції наступила переоцінка попереднього етапу і шукання нових шляхів. Відзначаючи десятилітній ювілей української революції і роблячи перегляд минулого, один з її безпосередніх учасників писав 1927 року: «Історія вчителька життя.» Велика правда міститься в цих словах. А правда ця в тому, що ми повинні пізнавати свої блуди і помилки та в своїм власнім інтересі їх вистерігатися. Тільки повинні шукати в історії своєї правди, повинні раз на все спекатися чужих окулярів і вміти одверто й не боячись «що скаже княгиня Марія Олексівна» пізнавати свій власний національний інтерес і на нім тільки базуватися. Словом, час на переоцінку всіх дотеперішніх цінностей, на перегляд тих ідеологічних основ, що на їх спиралося ще так недавно все наше свідоме українство. Болючий удар завданий нам 10 літ тому вповні оправдує таку переоцінку. Не можна вже поклонятися старим богам, що зрадили нас так соромно. Треба шукати нових шляхів». (Вол. Дорошенко — Ювілей Української Революції). Про це ж писав тоді й Донцов: «Наша доба владно домагається розвінчання тих вартостей, поставлення натомість нових» . . . «Тільки цілковите перетворення, тільки присвоєння собі зовсім нового духа, може нас врятувати.» Ці слова Фіхте взяв Донцов, як мото, до своєї праці, яку назвав — «націоналізм». І вживаючи цього терміну для означення духа нового часу Донцов писав: «В нас признали нарешті, що націоналізм — це новий світогляд, нове психічне наставлення, — чи ж може воно жити, не реагуючи на старе . . Нове вино не вливається в старі міхи». З наведених цитат з літературуи 20-х років бачимо, що нова доба почалась з переоцінки попередньої, з її негації і заперечення. У Донцова ця негація і заперечення піднесені в абсолют, як прицип його методології, якому він дає таке філософське обґрунтування: «Гегель казав, що ніяка афірмація неможлива без негації . . . Ідеал осягається лиш тим, що йдеться не дорогою погодження, лише контрапунктування і тим осягається, що існуючі односторонності . . . входять в новий ритм. В тім є глибоке оправдання всякої односторонности, аж до найабсурднішої ворожости». На жаль, Донцов засвоїв діялектику Гегеля однобічно, його привабив принцип антитези і він припасував до неї своє мислення і свою систему, забуваючи про те, що процес не спиняється на контрапунктуванні в антитезі, а вивершується в синтезі, де «існуючі односторонності тези й антитези входять в новий ритм і становлять новий щабель — синтезу. Творцем української синтези судилося стати українському націоналізмові і в цьому його відмінність від «вісниківства» або донцовізму.

20 роки нашого століття були під знаком вісниківської антитези. За її принципом творився новий світогляд і нова ідеологія Донцова. Але вже наприкінці 20-х років виступає блискуча плеяда українських публіцистів, які формують Провід Українських Націоналістів і творять генеральну лінію українського націоналізму. У відмінність від Донцова теоретики Проводу стають виразниками синтези. Одним з найвидатніших теоретиків українського націоналізму був Микола Сціборський. Його праці й окремі формулювання носять яскраво-синтетичний характер. І з цього погляду він не лише своїм становищем, як визначений член Проводу, а й як теоретик, є типовим ортодоксальним виразником українського націоналізму.

Позиції Проводу Українських Націоналістів є розбіжні з донцовізмом перш за все в питанні «батьків і дітей» — у відношенні до попередників. Донцов, виходячи з позиції антитези до попереднього етапу, керується принципом негації, виключення і заперечення. Він абсолютно негує 19 століття — то як соціялістичне, то як народницько-демократичне, то просвітельно - малоросійське. Теза 19 віку заперечувалась антитезою 20-х років («вісниківство»). З творчих елементів обох епох виросла синтеза українського націоналізму. Схему: теза — антитеза — синтеза виповнюється не лише назвами епох, а й їх «деталями» — іменами і формулами панівних ідей.

Драгоманів, Грушевський, І. Мазепа символізують 19 вік. Донцов — і його однодумці — 20 роки нашого віку. Символом нашої доби безперечно залишаться ті, що творять синтезу — теоретики й ідеологи з Проводу Українських Націоналістів. Серед них одне з найчільніших місць належить Миколі Сціборському. І коли Донцов писав, що ідеї його книги «Дух нашої давнини» є засадничо інакші від пануючих до нього ідей демократії, а також і від тих ідей, які сформульовані в націократії М. Сціборського, і при цьому зробив іронічно-зневажливе зауваження, що Микола Сціборський «намагається погодити свій «націоналізм» з ідеями Грушевського і Драгоманова, з ідеями европейського парляментаризму — то цим самим Донцов відзначив три системи, які символізують три доби, що є в такому взаємному

звязку і послідовності, що відповідають вищеозначеній діалектній схемі гегелівської тріади. Свою систему Донцов назвав аристократією, відзначивши що вона побудована на ідеях, які засадничо відмінні від системи демократії. І навпаки систему націократії М. Сціборського відзначено як таку, що поєднує «націоналізм» з ідеями Грушевського, себто з ідеями демократії. Така характеристика, цілком збігається з висновками, які випливають з нашої аналізи й порівняння і згідно з якими ми розмістили ці системи в такому порядкові: демократія (теза), аристократія (антитеза), націократія (синтеза). Це відповідає не лише історичній послідовності, а й характерові названих систем. Ідеї націократії є синтетичного характеру.

Український націоналізм, як синтеза відповідає колосові рослини, який виростає зі стебля («вісниківства») але у відмінність від нього відтворюює зерно («демократію») у збагаченому змісті, на вищому щаблі.

Синтеза українського націоналізму при цьому не механічним поєднанням «демократії» з «аристократією». Таке поєднання не можливе. Ідея демократії (народоправства) в системі українського націоналізму синтезована з елітарно-провідницькою ідеєю органічно, в перетвореному виді. Таке ж відношення українського націоналізму й до вісниківства. Український націоналізм виростає з вісниківства, як виростає колос зі стебла і включає його в себе, але в темперованому виді, усуваючи його крайності. Український націоналізм — це новий етап, нова система, якісно відмінна від попередніх систем, яка включає в себе лише їх позитивні, раціональні зерна. Тому відмінна й назва системи державно-політичного устрою. Не демократія, не аристократія, а націократія.

VI. Методологія українського націоналізму.

Дмитро Донцов як уже відзначено у своїй книзі «Дух нашої давнини», визначаючи місце своєї концепції державно-політичного і соціяльно-економічного устрою серед інших систем між іншим писав, що його ідеї засадничо інакші, як до ідей «демократії» так і до ідей «націократії». І зокрема на адресу «Націократії» М. Сціборського Донцов кинув критичну заувагу за те, що він «намагається погодити свій «націоналізм» з ідеями Грушевського і Драгоманова, з ідеями західно - европейського парляментаризму». Це побіжно кинуте розмежування і визначачення систем кидає, проте, яскраве світло на існування в українському світі цих трох напрямків української політичної думки. Свою систему Донцов назвав аристократією. В історичній послідовності ці три системи — демократії, аристократії і націократії виступають, як теза, антитеза й синтеза. Концепція Донцова, як відомо, виросла з негації і заперечення тез «демократії» і ствердження антитез «аристократії». Заувага Донцова на адресу М. Сціборського, як на теоретика, який намагався погодити **тезу** демократії з **антитезою** аристократії в **синтезу** націократії не є випадковою і має свої підстави. Принцип синтези є принципом методології не одного Миколи Сціборського. Прагнення до синтези властиве для всіх найвидатніших ідеологів і теоретиків українського націоналізму. І це пояснюється дуже просто — синтетичний спосіб мислення і здатність до синтези випливають з ідеології і світогляду українського націоналізму. І навпаки як для Донцова так і для його антиподів з демоліберального табору синтеза є несприйнятливою методою саме через невідповідність її до їх ідеології і св:тогляду.

Це не є випадковістю, що «демократи» не перетравлюють Донцова, а Донцов не перетравлює наших «демократів». Це — особливості тези й антитези в ділянці історичного процесу. Їх призначенням є взаємно розмежуватись і відмежуватись. Їх патосом є виключність і взаємна негація. І навпаки Сціборський «намагається погодити» позитивні елементи обох етапів історичного розвитку української суспільно-політичної думки. І не тільки «намагається», а й погоджує їх в синтезі. І це є прикметою методології українського націоналізму. Це є його історичне призначення — бути синтезою. Призначенням синтези є зняти протиріччя і на вищому етапі звести тезу й антитезу до спільного знаменника. Патосом українського націоналізму є погодження, солідарність, синтеза. Синтеза перетравлює і Грушевського, і Драгоманова і Донцова і з живих творчих елементів тих двох попередніх етапів творить новий етап, нову українську дійсність, скидаючи і відкидаючи луску того що віджило, пережитки вчорашнього і позавчорашнього.

Позиції М. Сціборського, як представника синтези, виявляються послідовно не лише в його науковій методології. Світогляд і методологія визначають позиції кожного дослідника і в усіх інших питаннях.

І. Мазепа у своїй праці «Підстави нашого відродження» т. II. зачисляє М. Сціборського до «учнів Донцова». Для ствердження цієї своєї думки Мазепа приписує Сціборському також і «ухил учнів Донцова в бік італійського фашизму». Партійна тенденційність і тут звела нанівець наукову вартість праці Мазепи. Кожний, хто читав працю Миколи Сціборського «Націократія», знає, що роблячи перегляд питань демократії, соціялізму, комунізму, фашизму і диктатури М. Сціборський користається чисто науковою методою, визначаючи сторичну генезу кожного з цих рухів, їх історичну роль і прагне виявити їх слабі і сильні сторони, позитиви і негативи цих ідеологій і устроїв. Так, наприклад, критикуючи соціялізм, як ідею і рух М. Сціборський вважає за свій обов'язок теоретика-науковця ствердити: «Слід признати, що соціялізм, як політична течія, відіграв у свій час і позитивну ролю в ділі боротьби робітництва з капіталістичним визиском, за здобуття своїх прав на культурний, правний і матеріяльний розвиток, Певні корисні елементи соцялістичної концепції пристосовуються та пристосовуватимуться до життя й новими реформаторськими рухами». Так пише М. Сціборський про соціялізм. І з другого боку розглядаючи концепцію фашизму М. Сціборський пише, що ми, себто українські націоналісти, «задивляємось на засади диктатури фашизму з певною критичністю». «Перманентна диктатура з правила схильна позначити життя надмірним

урядовим етатизмом і витворювати культ своєманітної «поліційної держави», що гальмують розвиток суспільства та індивідуальности». Так пише М. Сціборський про фашизм. Після цього постає питання — куди ж робить ухил М. Сціборський — до соціялізму чи до фашизму? Очевидна річ, що такий підхід до позицій М. Сціборського є фальшивий. М. Сціборський виступає тут як науковець і синтетик, який критично оцінює історичний досвід, вибіраючи з нього все цінне для дальшого розвитку суспільства. Як же це міг І. Мазепа утотожнити позиції М. Сціборського з «ухилом учнів Донцова в бік фашизму?» Пояснення цього явища слід шукати там же — в сліпоті партійних однобічників, в партійності їх позицій, або інакше кажучи в ідейно-теоретичній недолугості і методологічній неспроможності «партійних» позицій.

Сціборський стоїть на наукових позиціях. І як вигідно виділяється він, як дослідник і теоретик, серед таких наших «теоретиків» і публіцистів, як Мазепа і Донцов! Партійні позиції Мазепи, так само як і позиції Донцова ведуть до тенденційного підбору цитат, до викривлення фактів і фальсифікації. Намагаючись представити українського націоналіста Сціборського як тоталіста, фашиста і реакціонера, бо так наказують йому позиції соціял-демократа супроти націоналізму, І. Мазепа фальшиво представляє Сціборського не тільки як «учня Донцова», а одночасно робить його наслідувачем Липинського. Взагалі такої партійної тенденційности Мазепи не помічає, що подає викривлену уяву і про Липинського. Мазепа осуджує Сціборського за те, що він «подібно до Липинського заперечує «право окремих соціяльних груп на монопольне панування в державі і на експлуатацію суспільства». Розвязання соціяльних проблем він переносить в площину «національної солідарности». Державу і її владу мають персоніфікувати «не клясові і узурпаторські кліки, а ціле національне суспільство, зорганізоване в формах, що рахуються з його органічним розподілом на окремі соціяльні групи» (І. Мазепа — Підстави нашого відродження» т. II, ст. 103).

Все що тут написано дійсно є поглядами Сціборського — автора «Націократії» і яке ж відношення мають ці погляди до ідеолога «клясократії» Липинського? Хіба те, що ідея «націократії» є запереченням ідей «клясократії». А Мазепа і в цьому питанні робить Сціборського наслідувачем Липинського. Чому? Для чого? Бо Донцов і Липинський — в очах соціял-демократа є реакціонери і тоталісти. Отож і Сціборський мусить бути в цій компанії, бо ж він націоналіст, а націоналізм в уяві його партійних противників — це ж «хоч і наша, а все ж таки реакція». Наші «поступовці» керуються одним принципом: «всіх панів до одної ями» .. Це називається у нас політикою. Більше того — це називається у нас наукою!

У відмінність від методології партійних однобічників методологія українського націоналізму відзначається синтетичним характером. І це дозволяє встановляти правильні погляди на речі і творити справді наукову теорію. В політичній практиці генеральна лінія Проводу Українських Націоналістів скерована в тому ж напрямі: «Ні політична партія, ні суспільна кляса, ні стан не відповідні, як становище, з якого можна було б обняти, зрозуміти і кермувати життям нації, бо всі вони однобічні ... Тому ні одна з цих форм не підходять для цілей націоналізму, що остається тим, чим він є, власне шляхом поборення в собі духа партійности, клясовости, становости. Головним предметом його прямування є зісуцільнювання ріжного при помочі доповнення і синтези, а не упрощування його шляхом виключення і негації ... Метою його є найвищі синтетичні досягнення при найменшій затраті форм ріжнородности життя та при найменшому обмеженні індивідуальної свободи». («До головних засад українського націоналізму» — Розбудова Нації, 1928 р., ч. 2).

VII. Батьки і діти.

Дуже яскраво виступає ріжниця між вісниківством і українським націоналізмом у відношенні до минулого, до попередників українського націоналізму. Метода Донцова позначена скрайньою негацією історичного минулого і його виразників. З історичного минулого він робить однобічний вибір. У нього випадає цілий XIX вік, як вік виродження і навпаки він підносить наше середньовіччя, забуваючи який вік дав нам Шевченка, Лесю Українку, Міхновського ...

Український націоналізм підходить до історичного минулого, як цілости.

Ці розбіжності в методах підходу до нашого історичного минулого з боку Донцова і Проводу Українських Націоналістів виявилися особливо яскраво в політичній практиці. На початках український націоналізм як відомо висунув тактичну тезу «двоподілу фронту». Цю тезу Донцов довів до абсурду в протиставленні: «Батьки і діти», опортуністи і націоналісти і т. д. З цього приводу один з ідеологів Проводу писав: «Сама в собі оправдана й потрібна, передусім у початках націоналізму для скоршого й легшого згуртування націоналістичних сил вона зовсім розминається з своєю ціллю при намаганні перемінити її з тактичного засобу в непорушне табу, себто в самоціль». Це писалося 1928 року. Досвід минулого показав, до чого привела антитеза «опортуністів і революціонерів», як самоціль. Прихильники цієї тактики, як самоцілі відкололись від ОУН, в роки другої світової війни започаткували внутрішню громадянську війну і сьогодні ведуть ідеологічну підготову до такої війни на ширшу скалю. В наслідок маємо і сьогодні «двоподіл» і це є не випадковість, що українські націоналісти є в Українській Національній Раді, а ті що відкололись творять свій «революційний фронт».

Чи не є ці «революціонери» дітьми Донцова, який проблему «батьків і дітей» ставив в протиставній антитезі. Він не помічає, що це ж століття пройшло також під знаком українського літературного відродження. Донцов бачить 19 вік з одного боку — як вік «виродження». На адресу Донцова цілком можна віднести слова одного з теоретиків українського націоналізму, який писав: «Його чинність зводилася головно до аналізу, до знищення старих систем і старого способу ду-

мання. Брак синтези, здібности охопити цілість, знайти потрібну точку погляду, почуття міри й змисл дійсности сильно дали себе відчути в розумовій праці наших попередників» (І. Стобар — «Скрута Духа ...», Розбудова Нації, 1928 р., ч. 6—8).

Зовсім інакші позиції і властивості мислення є притаманні представникам українського націоналізму.

З цього погляду є цікавим навести тут відповідь Дм. Андрієвського в «Розбудові Нації» противникам і опонентам українського націоналізму. Ця відповідь є цінним документом, що може служити яскравою ілюстрацією до характеристики українського націоналізму, як синтези. В цьому документі читаємо:

«Три голоси довелося мені почути спириводу появи «Розбудови Нації» взагалі, і моїх літературно-політичних виступів в ній зокрема. То були статті п. Славінського (в «Тризубі» ч. 7) далі п. Донцова (в ЛНВ, ч. 7—8) і зрештою п. Липинського (в «Поступі» ч. 3—4), в яких коли й не названо мого імени, то подано витяги з моїх писань. Три голоси з ріжних таборів ... Я приневолений дати на них відповідь, бо не годен знехтувати голосів, що походять від осіб, які є духовими батьками цілого нашого покоління, а моїми зокрема, від яких побирали ми науку національного та політичного думання. Вони ж бо, або їх ґрунт, були для нас довший час міродатними дороговказами у минулому й сучасному.

Першим дороговказом служила ідеологія патріотів — демократів, які навчили нас свідомо любити нашу батьківщину. Їм ми мусимо завдячувати пізнання й зрозуміння українського народу, в той час єдиного носителя й хранителя національних вартостей і традицій. З їх рядів вийшов найдостойніший провідник Української Нації нашої доби, Симон Петлюра, що єдиний з чільних діячів спромігся на чинність, тяглість і рішучість в політичній та збройній боротьбі українського народу за своє визволення. Відданий справі, завзятий у змаганнях, сильний вірою, він лишається неперевершеним взірцем національного борця наших часів. Подвижник духу й лицар чину, він втілив і, вміру сил, перевів у життя підсвідомі прагнення нашого народу. Не його хиби чи помилки триваємого ми в пам'яті, але підсилюємо себе згадками про його заслуги перед батьківщиною й шануємо, як національного героя.

Другим дороговказом в процесі нашого духового росту став Д. Донцов, — цей вічний революціонер і будитель. Він вказав на глибокий занепад національної волі українського народу та його провідників, на брак у нас почуття гідности й відваги. Він викрив у наших душах джерело національної снаги й збудив волю до чину. Чуйливий на кожний прояв нової думки, він вивів молоде покоління із закамарків провінціялізму та ввів його в коло світових проблем. Він вщепляв у нього духа непокою та вказав шлях до вершків обвіяних бурею. Він надихав нас вірою в те, що долею України не є служити погноєм, але взнестись на рівень Великої Нації. Він вказав на марність сподіванок визволитись в силу одної льогіки річей, чи з чужої ласки, на конечність плекати в нас силу духу й фізичну силу, здатність боротись і перемагати. Він розвіяв туман, що його потворили свої жерці й наші слабодухи вколо найбільшого історичного ворога України, і вказав шлях на Захід, як єдино-спасений і живодатний для нас. З подиву гідного затятістю й завзяттям боронить він свої позиції й нині, даючи приклад глибокої переконаности, послідовности та насичености думки.

Третім дороговказом був ідеолог традицій й консерватизму В. Липинський. Він перший показав, що Україна це не уроєна категорія, не виплід самої віри й уяви, але історична дійсність. Він звів нашу національну ідею, що доси корінилась у серцях й ятрилась в ранах, на лоно землі й пов'язав її з ґрунтом. Почуття й прагнення українців вложив він у формули й протиставив анархії духу та змислів тверду систему вартостей. Основою української національної свідомости не є ні раса, ні мова, ні релігія, — лише край, ідея батьківщини. Так, завдяки йому, з ідеологічної секти українство робиться широким і глибоким національно-державним рухом. Він викрив й унагляднив згубні для нації явища нашого минулого та сучасного, що їх часто уважали за прикметні й спасенні. Зупиняючись над суспільною будовою українського народу, він слушно вказав на брак сильної провідної верстви, національної аристократії, як на аномалію нашої дійсности. Він правильно оцінив властиву нашому народові вдачу осілого вирібника — хлібороба й протиставив її кочовничій, хижацькій природі північного сусіда. Зрештою, він дав доказ високої свідомости своїх обов'язків і великої відданости справі.

З цих трьох джерел живилося наше покоління. Одначе не погорджували ми й наукою чужинців, не легковажили власним досвідом, та вказівками дійсности.

Не зважаючи на суперечність, навіть ворожість змагань наших батьків, ми намагалися **синтезувати** в нашій свідомости й погодити з життям питомі їм, незаперечні цінности. Плід нових умов і вислід протилежних впливів, ми не могли вложитись у жадне з усталених ними ложбищ. Чи не за це нині кидають вони на нас камінням? Суспільні явища, речниками яких є чи були наші батьки, мають певне місце в історії, але жадне з них не вичерпує сучасної дійсности. Тимчасом той перелом, що стався в житті України, вимагає, аби ми хоч на мить охопили в цілому нашу національну проблему, підвели підсумки й виснували плян на майбутнє. Застановляючись над нашою духовою спадщиною, ми не оцінюємо наших попередників на основі того, **чого їм бракує,** — лише на основі того, що ними здобуто. Ми далекі від думки їх розвінчувати, але й не маємо наміру канонізувати їх завчасу. Як карні члени нації, беремо на себе долю відповідальности за їх прогріхи й помилки. Чи тим не набуваємо права користати з їх досвідів і ставитись критично до їх вчинків та способу думання?

Свідомі нашого завдання в поточну хвилю історії, ми не менше свідомі й нашої великої відповідальности. Тим завданням є ствердження живого, діючого факту, яким є націоналізм, що його вага й поширеність роблять його загальним і світовим. Мусимо плекати цей первень організуючої й моральної сили, що з'явився й розви-

вається в нас органічно. Мусимо перетворити його з ідеологічної категорії в політичній чинник. Наші батьки не могли досі цього доконати, бо вони його соромилися, або вірікалися, як єреси, або звужували його ідеологічну основу. Одначе вони підготували підложжя для нашого чину. За це їм велика дяка. Щоби довершити їх діло, мусим покинути відправну точку, і щоби продовжити їх шлях, мусимо від них віддалитися.... Почуваємо власний ґрунт під ногами й чуємося в силі продовжити діло наших попередників.» (Розбудова Нації 1928 р., ч. 7—8).

З наведеного документу цілком ясно, що український націоналізм є новим етапом в розвитку української суспільно - політичної думки, який, відштовхуючись від попередніх щаблів, одночасно зберігає їх позитивні елементи і творить синтезу.

Микола Сціборський в цьому питанні є виразником Проводу Українських Націоналістів, коли писав:

«Завданням тривалої реконструкції розхитаних основ політичного життя вимагає твердого, критичного підходу до всіх виявів і минувшини, і сучасности. Не безоглядний і легковажний розрив із усім попереднім — тому лише, що воно «не модне» — лише вміння доцільно узгіднити випробовані елементи старого з новими завданнями й формами — є запорукою правильного погляду на речі.» («Націократія» 91 ст.).

VIII. Матеріялізм — ідеалізм.

Партійні противники українського націоналізму приписують йому однобокий волюнтаристичний ідеалізм і брак відчуття реальности та значення в історичному процесі матеріялістичних побудників і факторів. Це знову ж таки не відповідає дійсності. Вище означений однобокий волюнтаризм властивий Донцову, а не українському націоналізмові.

Історичному матеріялізмові Донцов протиставив скрайній волюнтаристичний ідеалізм. («Плоть нічтоже, — дух животворить»). Слідом за Донцовим деякі його послідовники на місце «історичного» процесу і реальної дійсности поставили своє «я», свою волю, своє «хочу», навіть там і тоді, коли за ними не стояло жодної «наукової» чи морально-етичної санкції, а вели лише до «чину ради чину» чи творення легенди, донкіхотської романтики.

Ортодоксальний український націоналізм устами Миколи Сціборського дає на це таку відповідь:

«Коли комуно-соціялізм добачує причини політичних, господарських і соціяльних процесів в історії лише в фактах матеріяльного порядку, то він допускається помилки, подібно як ті, що ці процеси пояснюють виключно впливами ідей і волі провідної меншости. Бо в дійсності на ці здвиги (зміни соціяльно-господарських систем, державні перевороти, національні революції і т. д.) впливають фактори й духово-ідейного, і матеріяльного характеру, що — сполучаючись у певний причиновий звязок — витворюють імпулс нових прагнень і чину.» («Націократія» ст. 83). В органі Проводу Українських Націоналістів — жж. «Пробоєм» у свій час відзначено до чого приводить «філософія» сліпого волюнтаризму донцовського штампу.

«Воля до життя, до влади, гін до чину є леймотивом всіх писань Донцова. І сталося так, що деякі з його прихильників зробили з культу волі альфу і омегу політичної мудрости. Їм стало здаватися, що досить лише захотіти, сильно захотіти, щоб їх бажання здійснилося без огляду на зовнішні обставини, ба навіть внутрішні спроможності їх. Саме такої психологічної помилки допустилася у нас певна група, де ексклюзивність дійшла до нігілізму, принциповість виродилася у безоглядність, а непримиренність в сліпу завзятість, і то не лише в теорії, але і в політичній практиці».

З наведених уривків дачимо, що і в питанні історичного матеріялізму з одного боку і однобокого ідеалістичного волюнтаризму з другого український націоналізм займає свою окрему позицію, яка в однаковій мірі є запереченням історичного фаталізму який веде до опортунізму і пасивности, а також і сліпого однобокого волюнтаризму, який веде до стихійного бунту і катастрофи.

Позицію синтези займає Микола Сціборський, як речник ортодоксального українського націоналізму також і в питанні раціоналізму й ірраціоналізму. Тезою 19 віку був раціоналізм. Раціоналістичний волюнтаризм, скерований на безоглядне здійснення раціонально складеної програми — догми дав таке явище, як большевизм, з усіма наслідками його філософії і суспільно-політичної практики. Донцов протиставив тезі раціоналізму антитезу ірраціоналльного волюнтаризму. Вартість і наслідки його філософії не ліпші від тих, що їх має большевизм.

На українському ґрунті раціоналістичний волюнтаризм, культивований большевиками, дав трагедію роздвоєних душ. Геніяльним розкриттям цієї трагедії є новеля Миколи Хвильового «Я». У романі «Вальдшнепи» Хвильовий дає розв'язку цієї проблеми реплікою героїні — націоналістки Аглаї. «Хіба можна бути вольовим тільки від розуму?» Справжня філософія є лише та, що відповідає запитам розуму і прагненням серця. Тому ні раціоналізм 19 віку з його статикою свідомости, ні раціональний волюнтаризм, ні волюнтаристичний ірраціоналізм, «що губиться в містичній неозначености сліпої прастихії, не підходять для цілей націоналістичної ідеології, яка найглибшу свою істоту віднаходить в синтезі чинної ідеї.» (Розбудова Нації, 1929 р., ч. 3—4, ст. 67. Ю. Вассіян — Ідеологічні основи українського націоналізму»). У згоді з цим, як ми вже відзначили є також і формула Миколи Сціборського, ідеалом якого є індивідуальність, у якій воля, характер і розум (знання, досвід) єднаються в здоровій, творчій гармонії.

(Далі буде).

Ст. Килимник

Державне і громадське життя Гетьманщини за гетьмана Івана Мазепи

СУСПІЛЬНІ СТАНИ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ МАЗЕПИ

За Хмельницького «козацькою шаблею були скасовані всі нерівності суспільних станів». А вже з кінцем приходу Хмельниччини владу в Україні захоплює козацька **старшина.** Польська шляхта, і взагалі чужинецька, була замінена українською. Із складу дійової старшини створився упривілейований стан — молода українська аристократія, а з козацької старшини — українська шляхта. Та й нечисленна українська шляхта влилася у лави козацької старшини. Але про козацьку старшину та козаків подано у попередніх розділах, тому зупинимося на інших станах.

Духовенство. Духовенство в Гетьманщині жило на основі своїх традицій та законів (установ). Починаючи від священника і кінчаючи митрополитом, було виборне. У виборах брали участь миряни. Тому в Гетьманщині духовенство стояло близько до інших суспільних станів, жило з ними одними національними інтересами, і мало великий вплив у суспільстві. До 1687 року Українська Церква була під зверхністю Царгородського Патріярха, вела свою національну і державну лінію, як окрема, цілком автономна. Українське духовенство було освічене і стояло вище мас, одержуючи в школах освіту. Крім духовних семинарій в Чернігові, Переяславі, Полтаві, Харкові — ще був «всеславянський розсадник духової культури» — Київська Могилянська Академія. Гетьманщина за часів Мазепи, як і раніш, мала багато талановитих, високоосвічених, учених, письменників, і богословів, як Галятовський, Гізель, Баранович, Теофан Брагилович, Дмитро Тупталенко (Ростовський) і багато, багато інших. Українське духовенство відчувало свою вищість над духовенством московським — воно вважало за зниження, насильство і болючий удар приєднання Української Церкви до Москви.

Культурний рівень українського духовенства був незрівняно вищий від московського духовенства. В Московщині довгий час увесь епископат та професорський склад у вищих школах був український чи української освіти. Гетьман Мазепа вважав духовний стан в Гетьманщині, як провідний стан національної і загальної культури. А манастирі, зокрема Печерську Лавру, справедливо вважав за осередок культури, за національне вогнище.

Ось чому духовенство Гетьманщини користувалося особливими увагами гетьмана, зокрема «чорне духовенство», тобто чернече. Його щедро обдаровувалося маєтностями, як з гетьманських фондів, так і з приватних. Не знайдемо манастирів тогочасних, щоб їх гетьман Мазепа не обдарував своїми милостями. Але безпосередній вплив на громадські та політичні справи мало т. зв. «біле духовенство». Починаючи від сільського священника і кінчаючи митрополитом — усе було тісно повязане з справами громадськими. Духової касти у той час не було, що сприяло значному демократичному духовному стану. Манастирі також були відкриті рівно для всіх. Правда, були манастирі, як Межигорський Спас — під особливою протекцією Запоріжжя. До цих манастирів приходили (вступали) старі товариші з Низу.

Селяни. Терплячи неймовірний кріпацький гніт за Польщі, усе селянство повстало за Хмельницького й принесло перемогу. І, дійсно, головною силою, яка подолала польське насильство і принесла Україні свободу — це були селяни. Селяни були певні, що раз ними знесена кріпаччина, більше не повернеться. Але ці надії завели. Селянство мало-по-малу знову повернулося до кріпацького стану. Правда, на початку Гетьманщини селянство все таки, відносно, вільніше ще жило, ніж за польського панування. Селяни платили податки, виконували повинності на користь української держави, жили своїм національним життям. Але щодалі, то за московською політикою козацька старшина все більше й більше прибирала селян до своїх рук і життя селянства ставало все важче і важче.

При гетьмані Мазепі під натиском Москви козацька старшина силою економічних заходів прикріпила селянина-хлібороба до землі, закрила доступ до козацької верстви, заборонила перехід з одного місця на друге. Врешті селяни знову перемінилися в безправне поміщицьке тягло. Спочатку селян прикріпили до манастирських земель, потім застосували «послуженство» на землях козацької старшини, пізніше і на «ранґових» землях. Правда, ця панщина при Мазепі покильщо не перевищувала двох днів на тиждень, але й це було важко. Це була надзвичайна кривда тим, хто своєю кров'ю здобув волю Україні й створив добробут тій-же ненаситній старшині, що також вийшла із селян.

Гетьман Мазепа неодноразово ставав на захист селян, щоб їх не обтяжувала козацька старшина чи шляхта надмірною працею. А читаємо в універсалі гетьмана від 1691 року таке:

> »... так і посполиті люди свою тяглу повинність неодмінно, як і тепер, так і у всі майбутні часи пильнували, **про що є у нас виразний монарший указ** [3]), і на тому є наша неодмінна гетьманська постанова».

Ясно, що гетьман Мазепа у свої часи опиратися на селянство не міг. Знав його недолю, але допомогти була несила його. Допомогти селянству — це означало обурити проти себе козацьку старшину, на яку етьман мусів опиратися, а з другого боку — це поставити проти себе Москву...

---

[3]) Підкреслення моє — С. К.

Міщани. Стан міщан був у Гетьманщині близький до селян, лише міщани були далеко вільніші селян. У містах тоді, як і тепер, зосереджена була торгівля та промисловість. Тому основне заняття міщан було, як нині є, торгівля, кустарна та загальна промисловість. Міщан, як і тодішні міста, ділили на дві групи щодо правового стану.

Міщани великих міст, як Київа, Чернігіва, Стародуба, Ніжина, Новгород-Сіверська, Мглина, Почепа, Погара, Остра, Кезельця, Полтави, — де застосоване було «Магдебурське право» — користувалися самоуправою, з особливими привілеями в торгівлі та промисловості. На чолі управи у згаданих містах стояв обраний усіми війт. Також був і свій суд. Вироки війтового суду можна було оскаржити до полкової, а потім до Гетьманської канцелярії.

Менші ж міста та містечка, які частково користали з Магдебурського права, були в певній залежності від сотників чи полковників. На чолі таких міст та містечок стояв «городовий отаман» з «Ратушею», це-бто з Допомічною Радою.

Щодо «різночинців» — виходців чи людей вільних професій, то такого стану в часи гетьмана Мазепи не розрізняли, а тих «виходців» відносили до козаків, міщан чи духовного стану.

ПРАВО

Основним джерелом тодішнього права в Гетьманщині був **Литовський Статут.** Це збірник загальних законів, що перейшов в Україну після Литовської Держави, і який був в основному побудований на стародавнім Київськім князівськім праві; **Магдебурське** право з додатками збірників південних міст Ч це для міст. Це право із змінами прищепилося на українськім ґрунті, як своє національне.

Магдебурське право проіснувало в Україні до 1831 року, а Литовський сттут до 1842 року.

Джерелами тодішнього права служили постанови Генеральної Ради, Універсали гетьмана, та полковників.

Крім цього в Гетьманщині розвивалося і широко застосувалося т. зв. **«звичаєве право».** Це право відзначалося широкою людяністю, відповідало тодішнім часам, освіті та історичному духові. Звичаєве право було життєве й близьке до дійсности, змінювало і змякшувало часто невідповідні артикули гетьманських кодексів, які не можна було застосувати до правної відповідальности українського народу.

Усі судді, починаючи від сільського, і кінчаючи полковим чи генеральним, мусіли бути вибраними.

Суди відбувалися прилюдно, з широкою участю народніх мас і відзначалися гуманним трактуванням злочинів. Підсудному давалася повна змога оборони. Кари накладалися помірковані, людяні, в порівнанні з тодішніми судовими карами европейських держав. (Звичайно з Москвою не до порівнання). Кара на горло хоч і передбачалася законом, але майже не застосовувалася, за винятком покарання за військові чи політичні провини.

Козацькі суди були: сільські, сотенні, полкові й генеральні. Сільські підлягали сотенному, сотенні — полковому, а полкові — генеральному.

В містах були свої суди — Магістратські.

ФІНАНСИ

Питання фінансів доби Гетьманщини й досі глибоко не вивчене. Багато уваги присвятили цьому питанню В. Шугаєвський, Слабченко, Петровський, Єршов та інші.

Нам відомо, що Богдан Хмельницький бив власну монету в 1649 р. Виговський вніс у договір з Польщею, що Україна «б'є власну монету»; це зробив і гетьман Дорошенко — вніс у договір з турками. Відомо також, що Дорошенків монетний двір був спочатку у Торговиці, пізніше у Лисянці й Каневі. Завідував монетним двором при Дорошенкові Янко Гранковський. Відомо й те, що Гранковський прийшов до гетьмана Дорошенка з польського монетного двору, та що він бив «чехи» в гетьманському монетному дворі, але не з образом Дорошенка, а польського короля Яна Казимира.

Пізніше Гранковський б'є «чехи» за гетьмана Самойловича, і, навіть, відправляється гетьманом Самойловичем у Москву із зразками «чехів». Самойлович хотів, щоб гетьманські «чехи» (монети) курсували по всій московській державі й дорівнювали у вартості відповідній московській валюті. Москва на це не погодилася. Після цього «чехи» бито в Путівлі. Туди гетьман Самойлович 1667 р. постачав мідь і срібло. Москві це не подобалося і вона ввесь час виловлювала гетьманські монети й перетоплювала на московську валюту. Разючий приклад був такий: 1678 р. Москва виплачує 10.000 червоних злотих на охотниче козацьке військо з умовою, що гетьман Самойлович поверне цю суму з «військових чехів», що будуть зроблені в Путівлі.

За гетьмана Мазепи «чехи» били в Сівську й ці «чехи» курсують по всій Україні, як окрема українська монета.

В документах-актах 1693 року значиться, що Москаль Радіон виміняв «чехи» у Новгороді-Сіверському на тверду московську валюту. «Чехи» згадуються у всіх актах XVII стор.

Останні «чехи» датовані 1706 р. Гетьманська монета — «чехи» вийшли з обігу при гетьмані Скоропадському. Крім «чехів» у Гетьманщині були в обігу московські, польські, румунські, турецькі та інші гроші.

У Київському Історичному Музеї та в Лаврській Ризниці зберіглися за царя українські гроші, карбованці в часи Гетьманату, як рівнож зберіглася золота монета Володимира Великого. При згаданому ж музеї була велика документація — чималий архів XVI—XVII стор. Рівнож великий архів доби Козаччини зберігався й при Петербурзькій Імператорській Публічній Бібліотеці.

З яких засобів поповнювалася гетьманська скарбниця. Головні прибутки держава мала з «Королівщин», тобто з державних маєтностей та дібр, з земель бувших католицьких манастирів, з бувших шляхетських маєтків та з державних, відібраних після Хмельниччини. Крім цього, геть-

манська скарбниця мала ще такі прибутки: мита, податки з млинів, рудних копалень, монопольних оплат, з меду, пива, горілки, дьогтю, тютюну. Лише ці прибутки давали річно 100.000 червінців скарбниці. Загального ж оподаткування селян та міщан не пощастило гетьманам перевести.

Щодо державних витрат, та спроможностей гетьманської скарбниці, то відомо, що гетьманська державна скарбниця розпоряджала велитенськими засобами, як рівнож і самі гетьмани. Ілюстративний матеріял до цього в цифрах буде поданий при кінці цієї праці.

МІСТА, ТОРГІВЛЯ І ПРОМИСЛОВІСТЬ

Міста в Гетьманщині можна поділити на дві групи: міста більші — як Київ, Чернігів, Ніжен, Стародуб, Полтава, Новгород - Сіверський, Мглин, Почеп, Погар, Остер, Козелець, — що користувалися Магдебурським правом, і міста менші, що не користувалися або користувалися частково Магдебурським правом. Магдебурське право прийшло в Україну з Німеччини й на основі його місто мало досить широку й велику самоуправу. Таке місто вибирало вільними голосами бурмистра, суддів і всіх урядовців; само збирало у себе податки й рядило цими грішми; провадило внутрішню і зовнішню торгівлю з певними пільгами та льготами. Такі міста сплачували податок та підлягали безпосередньо гетьманській канцелярії. У внутрішнє життя цих міст гетьман не вмішувався.

Міста ж, що не користувалися Магдебурським правом підлягали безпосередньо сотенному чи полковому урядові й життя їх проходило в залежності й під керівництвом цих урядів.

Крім торгівлі й промисловості міста мали й свої земельні угіддя — ліси, поля, пасовиська, сади й городи.

Промисловість. Шведський старшина Вейге (Weihe) перебуваючи в Гетьманщині за часів Мазепи описує тодішній економічний стан:

«Ціла країна дуже плодовита, Сіверщина до того ще має багато лісів, ласкава природа не забула тут нічого, що належить до вигідного й задоволеного життя мешканців; мають вони копальні солі, заліза; та цього останнього тільки мало, більше привозять з інших місць; зате подибуються у них шкляні гути, де виробляють багато шкла до вікон і всяку шкляну посуду, хоч не таку добірну як у Німеччині . . .

Збіжжя росте тут усюди в безмежній кількости; його не продають задля недостачі торгівлі, роблять у землі ями, глибокі і сухі як кімнати і переховують цілими роками. Воли і вівці їх мають прекрасну величину й добру породу . . .»

І дійсно, в часи гетьмана Мазепи інтензивно розвивається в Гетьманщині власна промисловість: ткальні, гути, ганчарні (кераміка), салітральні, ливарні та інші заводи та кустарні виробні. У Срібному та інших містах відкриваються суконні фабрики; по всій Гетьманщині будуються млини, фабрики паперу, пороху, поташу, дьогтю, смоли; мідяни гути (хоч своєї міді не було) працюють в Києві, Чернігові, Глухові, що вславилися своїми дзвонами. Крім цього розвивається восковий промисел, конопляний, льняний та тютюновий. Великий зиск державі дав горілчаний промисл.

Гетьман Мазепа заохочує козацьку старшину, міщан та манастирі до розвитку власного промислу.

В актах XVII ст. ми зустрічаємо такі відомості у справі розвитку власного промислу: Стародубський полковник М. Миклашевський (1690—1705 рр.) мав багато млинів, копалень і гут; Генеральний суддя Сава Прокопович мав власні гути; Генеральний писар Василь Кочубей мав у Диканці гути й салітряний завод; Генеральний обозний Іван Ломиковський мав копальні; Чернігівський полковник Яків Лизогуб мав гути; Павло Полуботок, Чернігівський полковник, Наказний гетьман — мав гути; сам гетьман Мазепа мав салітряний завод над Самарою, — і лише за поташ дістав від Рогозинського 100.000 імпер. Крім цього, полкова, сотенна старшина, козаки та купці-міщани активно працювали в галузі промисловости. У ті часи знову по містах зявлялися чужинецькі промислові колонії — жиди, греки, німці, тощо. При Мазепі започатковується і власна цегляна промисловсть.

Через торгівлю й промисловість розвивається і налагоджується культурні звязки з Заходом. В Україну з Европи приїзджають промисловці, майстри, будівничі, мистці.

Торгівля. Відносний спокій за довге гетьманування Мазепи дав нагоду міщанам поправити і розвинути внутрішню і зовнішню торгівлю. Хоч правда, Москва всі зусилля вживала, щоб обмежити торгівлю Гетьманщини. Дослідник економічного боку Гетьманщини Слабченко щодо цього подає таке:

. . .« . . . українська влада не була в силі піддержати своє купецтво й торгівлю . . .

Ясновельможним приходилося шукати підтримки могутніх сусідів і знижуватися перед ними. Б. Хмельницький, І. Виговський, Многогрішний, Самойлович і Мазепа плазовито приймали царські грамоти, з пошаною цілують печатки на них, бояться розсердити бояр, розгнівити московський уряд. Таксамо трималися лівобічні гетьмани у відношенні до Польщі . . .

Заінтересовані уряди сусідніх держав не могли більше клопотатися про інтереси України взагалі і про торговельні зокрема, ніж піклувався ними сам український уряд.»

Але дослідник Слабченко вже надто перегнув палку. Ясно, гетьман Мазепа надто приділяв увагу пануючій верстві — козацькій старшині та козакам на яких він опирався, — все інше було на другому пляні, але й ніяк не можна заперечити, що гетьман і його уряд таки приділяли увагу промисловості та торгівлі. Московський уряд безнастанно натискав на торгівлю Гетьманщини: 1678 р. цар своїм листом до гетьмана Самойловича наказав, щоб не брати мита з товарів московських купців, які приїзджали на українські ярмарки. А з 1683 р., що також зазначено і в «Ко-

ломацьких Стттях», заборонено ввозити в Московщину українську горілку та тютюн. У 1701 році знову Москва накладає свою руку на українську торгівлю: заборонила вивозити з Гетьманщини до Кеніґсберґу й Риги українські коноплі, а для більшого зиску московської торгівлі наказувалося вивозити це з Гетьманщини до Ярославля, Вологди та Архангельська. Спрямовано це на те, щоб за рахунок України посилити свою закордонну торгівлю й взяти більший зиск. Українські купці понесли на цій справі великі кошти.

Не дивлячися на хижацький наступ Москви, торгівлю в Україні і поза її межами жваво провотять українські купці, а цьому сприяє і допомагає гетьман.

Гетьмани не тільки цікавилися справою торгівлі, але завжди мали і своїх і чужих купців в опіці, давали охорону — конвой валкам купців. У ті часи траплялися напади на валки купецькі й татар й різних банд. Як приклад, у 1676 році татари під самим Києвом «порубали купців-коломийців». Гетьман встає на захист — відніσся до Криму нотою. Другий характерний випадок — у Польщі часто наші купці зазнавали кривд. Гетьман Мазепа встав на захист українських купців — відніσся дипльоматичною нотою до польського уряду, в наслідок чого польський коронний гетьман Яблоновський від 11 липня 1700 р. своїм універсалом наказує усім підлеглим не чинити перешкод та кривд українським купцям у Польщі.

Оминаючи московські накази, Гетьманщина вела жваву торгівлю з закордоном. Відомо з архівних документів, що м. Стародуб провадило безперервну торгівлю з Кеніґсберґом (1690—1702). Зокрема називають таких купців: бурмистр Потапович, мійський війт Яковлів, С. Ширай, О. Самойлович і др. У період північної війни українські купці гонили своїх волів до Ґданська. Це підтверджує лист короля Августа II до гетьмана Мазепи 1706 року.

Був і такий факт, коли з наказу коронного підкоморія Любомирського у Польщі сонфіскували великі гурти українських волів. Коли купці повідомили про це гетьмана, то останній дав наказ сконфіскувати на ярмарку в Гадячі крам польських жидів і самих їх затримати.

Значними постачальниками волів до Прусії були за Мазепи такі: Новомлинський сотник Троцький; до Ґданська постачав воли Конотопський сотник А. Кандиба; в торговлі з Московщиною відомі були купці — Воротиляк з Ромен, Манджос, Нечай, Волеваний з Конотопа та Маркович з Прилуцького полку.

Гетьманщина вивозила хліб, худобу, футра, мед, шкіри, поташ, коноплю та льон, тютюн, ліс, дерев'яні вироби, вовну, тощо.

Ввозили: дорогі тканини, вина, колоніяльний крам, зброю, різні оздоби, картини, грав'юри, книги тощо.

Чужинець Юля Юста, данський посол 1709—1812 рр., таке занотував про українську торгівлю:

... «... Мешканці Козацької України живуть в добробуті і приспівуючи. Вони без мита продають і купують різні вироби, займаються яким бажають ремеслом і чим хотять промишляють. Платять вони тільки певний, невеликий податок гетьманові».

У другому місці зустрічаємо такі нотатки Юля Юста:

.. «... Ціни в Козацькій Україні на всі товари є дуже низькі — мука, риба, сіль, горілка, тютюн тут коштують дуже дешево й доброї якості» ...

ТОРГОВЕЛЬНІ ШЛЯХИ ЗА ГЕТЬМАНА МАЗЕПИ

Усі торговельні шляхи закордонної торгівлі перерахувати трудно, але назвемо головні:

1. До Туреччини ішов шлях з Києва на Білгород, Хвастів, Паволоч, Рашків, Ягорлик, Ташлик, Бендери — Царгород;
2. На Крим — Батурин, Гадяч, Зіньків, Полтаву, Переволочну, Базавлук, Кизикермень, Перекоп;
3. Другій шлях на Крим йшов почерез Орель, Самару, Овечі Води, Гнилі Води, до Перекопу;
4. На Запоріжжя йшли два шляхи через Переволочну;
5. Через Запоріжжя і Гетьманщину йшов з Перекопу Муравський шлях до Лівен;
6. На Захід йшли такі «биті шляхи»:
   а) Чорний — повз Черкаси й Київ на Львів,
   б) Кучманський — на Бар — Львів,
   в) Волоський — вздовж Буга.
7. З Гетьманщини йшов Караванський шлях від Васильківської Митниці через Хвастів на Буковину.
8. Через Хвастів йшов шлях в Києва до Львова і Люблина на Полонне, Заслав, Берестечко і Жовкву;
9. З Сіверщини вели два шляхи до Прусії:
   а) З Стародуба на Биків, Борисів, Минськ, до Кеніґсберґу,
   б) Другий — з Чернігова на Лоїв, Слуцьк, Несьвіж, Городно, Августово до Кеніґсберґу ...

Шляхів «битих» було чимало.

Внутрішних торговельних шляхів називати не буду, їх було безліч.

Розвиток промисловости та торгівлі за гетьмана Мазепи підняв Гетьманщину економічно і культурно.

(Далі буде).

С. Ю. Пр.

Енерґетичне господарство України

I. РІСТ ЗНАЧЕННЯ ЕНЕРҐЕТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА В ОСТАННІХ РОКАХ

Підставого належного розвитку промисловости є завжди (не вчисляючи людської волі та здібности), — запаси потрібних сирівців та наявність джерел енергії, за допомогою якої могтимемо переробляти оті сирівці дальше на т. зв. півфабрикати та фабрикати. Найпростішим джерелом енергії є сила людини чи тварини, але вона заслаба, щоб нею можна послугуватись при методах масового виробництва. Тому людська думка звернулась уже в найдавніших часах до джерел енергії. Сили вітру та води звернули на себе передовсім увагу винахідників-новаторів; згодом наступає розвиток вмілого використання **теплової енергії,** яку одержувано спочатку із спалювання дерева. Але тільки з відкриттям властивостей і вартости вугілля розпочався правдивий перелом у методах виробництва. Поряд вугілля набирають значення інші зразки палива, як пливкі, так і газові, які одержуємо або напівготові у природі, як от нафта чи земний газ, або які є дальшими видами перерібки цих «сирих» багатств чи вугілля або й інших сирівців. Цей третій вид палива є дитиною новочасної синтетичної хемії та здобуває собі повільно щораз то більше «громадських прав» у сьогочасній промисловості, але покищо ще тільки два перші види відіграють рішальну ролю у енерґетичному господарстві. Винахід електричних машин та застосування **електро-енергії** в усіх ділянках людського життя причинились до спонтанного проґресу техніки та розвою промисловости, але цей новий рід енергії, який людина зуміла запрягти до реалізації своїх плянів був обумовлений існуванням джерел паливної енергії. Електроенергію одержуємо в електромашинах, які треба порушувати іншим родом енергії. Збір машинових устаткувань, які перетворюють цю первинну енергію на електроенергію називаємо електростанцією. Саме цією первинною енерґією була довший час енергія палива, найчастіше вугілля[1]), у багато рідших випадках також теплова енергія нафтопереробних продуктів або газів. За допомогою цієї теплової енергії витворюємо пару під тиском, яка порушує толокові машини або, як в останньому часі, майже виключно турбіни, які щойно злучені з генераторами (т. зв. турбогенератори) дають електричний струм. У найновішій добі, переважно в часі 2-ої світової війни, зазнали великого розвою турбіни, які перетворюють відразу енерґію палива в потрібну оборотову енерґію, без посередництва пари; це — т. зв. газові турбіни. Відомі заводи Parsons'а будують їх тепер у Вел. Британії в різних величинах. Досягнення розбиття атомів принесло величезну новину в області енерґетичного господарства, а саме т. зв. уранову батерію. Покищо ми одержуємо в цій батерії також первинну теплову енерґію, яку пізніше можна перетворити за допомогою витворення пару під високим тиском в остаточно потрібну електричну енерґію.

Всі елетростанції названих вище типів називаємо **теплоелектроцентралями** або в скороченні ТЕЦ. Але до витворення електроенергії знайдено ще одну силу, яку тепер використовують щораз більше, а саме силу води. Водну енерґію експлоатувано вже в дуже давніх часах (водні млини), але довший час вона була одностепенною системою, значить водна енергія порушувала безпосередньо виробничі машини. Тепер, за допомогою аґреґату: водна турбіна — елеткроґенератор ми перемінюємо водну енерґію на енерґію електричного струму, якого щойно вживаємо безпосередньо до погону двигунів різних виробничих машин. Завод, у якому виконується згадана переміна, називаємо **гідроелектростанцією,** скорочено ГЕС. Без огляду на найрізноманітніші досягнення техніки та все нові способи удосконалення виробництва енергії розрізняємо під сьогочасну пору в основному два типи заводів, в яких одержуємо електроенерґію, а саме згадані ТЕЦ та ГЕС.

[1]) Постать спалювання вугілля може бути різна: вугільний лом різної величини, вугільний пил або зроблені з цього пилу вугільні брикети.

Водна енерґія відіграє тепер, як уже вище згадано, щораз більшу ролю в енерґетичному господарстві всіх країн і справедливо її називають енерґією білого вугілля. Її запаси виносили в поодиноких важливіших країнах (згідно з підрахунками 1935 р.) в тисячах кінських сил:

Країна	Запас	З того використано (1935 р.)
Німеччина (разом з Австрією)	15 500	3 700
Велика Брітанія	850	400
Франція	5 400	4 300
Норвеґія	12 000	2 400
Швеція	5 000	1 800
Швайцарія	2 500	2 350
Китай	20 000	3
Індія	27 000	410
Конґо (бельгійське)	90 000	70
Конґо (французьке)	35 000	—
Канада	18 000	7 540
ЗДА	42 000	16 000
Бразилія	25 000	700
СРСР (европейська частина)	8 400	1 000
СРСР (азійська частина)	15 000	90

Найбільші запаси водних сил мають отже Конґо, Індія та Північна Америка (ЗДА разом із Канадою), але найінтенсивніше використовують їх тільки ЗДА, Канада, а дальше Швайцарія, Велика Брітанія та Франція. Треба ще тут зазначити, що обчислення 1935 р. не остаточні і не прецизні, тому що наука відкриває ще й тепер нові можливості використання різьби терену, природних водойммищ та енергії рік, тому й ці запаси (загальні) виказують ще тенденцію росту. Так, напр., за підрахунками 1935 р. Швайцарії залишилось до використання ще тільки 150 000 кінських сил водної енергії, а на ділі, між 1935 та 1947 р., отже впродовж 17 років збудувала Швайцарія самих ГЕС потужністю більшою, як отих 150 тисяч кінських сил, при чому її ресурси не можна ще назвати повністю вичерпаними.

Дійсний стан енерґетичного господарства характеризують ще краще цифрові дані щодо продукції електроенергії взагалі, Якщо йдеться про европейські країни, тоді **виробництво електроенергії** виносило річно **в мільярдах кіловатгодин** (kWh),[2])

Країна	1938 р.	1946 р.	1947 р.
Велика Брітанія	24,4	41,2	43,4
Франція	18,6	22,2	25,5
Італія	13,1	15,3	17,1
Норвеґія	9,6	11,3	12,0
Швеція	6,7	12,1	13,3
Швайцарія	7,1	10,1	9,7
Бельгія	5,3	6,2	7,0
Голандія	2,4	2,7	3,2

З цієї табелі бачимо наглядно особливо маркантні зусилля Швеції, а передусім Великої Брітанії. Щодо СРСР, то його водні ресурси визначають тепер спеціяльні експедиції наукових гідрологічних інститутів, в загальному треба держатися цифри 25 мільйонів кінських сил. Правда, ріст виробництва електроенергії поступав у СССР до війни дуже швидко, але це відбувалось в більшості коштом теплової енергії. У 1937 р. ГЕС давали тільки 1 125 000 kWh річно, що творило 13,8% загальної продукції. На отих 9,5 мільярдів давало Закавказзя 3 мільри **40 мільярдів** kWh. ГЕС давали в 1941 р. вже майже 9,5 мільярдів kWh. це становить коло 24% загальної продукції. На отих 9,5 імльярдів давало Закавказзя 3 мільярди; Азія 2 мільярди; Карелія, Ленінградський район,

[2]) „Technische Rundschau", Bern, Nr. 3. від 23. січня 1948 р.

Д-р Ів. Сидорук

До дискусії про назву «Україна»

(Відповідь д-рові М. Андрусякові).

„Intelligence is like a river —
the deeper it is, the less noise it makes".
Beakon.

В цьому році появилися дві публікації на тему походження й значення назви «Україна»: 1) Д-р М. Андрусяк, Назва «Україна», Шікаґо 1951 і 2) Яр. Рудницький, Слово й назва «Україна», Вінніпеґ 1951. Оба автори висловлюють протилежні думки на згадану тему й критикують погляди інших учасників цієї досить давньої вже в нашій науці полеміки й тому на обі ці публікації треба дивитись як на завершення названої дискусії, що майже два роки тягнулася в українських журналах і газетах на еміґрації: «Америка» (Філядельфія), «Свобода» (Джерзі Сіті), «Самостійна Україна» (Шікаґо), «Український Робітник», «Наш Вік» і «Гомін України» (Торонто), «Новий Шлях» і «Канадійський Фармер» (Вінніпеґ), «Овид» (Буенос Айрес) та ін. В пресі багато людей забирало в цій справі голос, однак головними опонентами залишилися д-р Андрусяк і проф. Рудницький.

Кожному, хто безсторонньо й критично слідкував за цією дискусією, мусіли впасти в вічі дві основні справи:

1) Д-р Андрусяк не витримував нервово й дуже часто сходив на бічні справи, замість триматися основної проблеми — доказати **арґументами**, що назва «Україна» первісно визначала тільки землю, країну й

2) Д-р Андрусяк мусів уступати в дискусії що раз то більше перед арґументами й **матеріялом** проф. Рудницького, що фактично не дискутував (задля «версальського» тону статтей д-ра А.), а тільки спростував його неправдиві твердження.

Щодо першого, то д-р А. чіплявся всіх і вся, хто тільки добрим словом згадав його опонента. Отак чіпився проф. В. Чапленка, чим викликав його фактичну довідку [1]), чіплявся голови НТШ проф. З. Кузелі, мене, включно до цілої Редакції «Енциклопедії Українознавства» та Торонтського Відділу НТШ, а далі невдячно нагородив з'їдливим епітетом — «філологічний феномен» — проф. П. Ковалева, якого знанням сам д-р А. покористувався двічі в своїх статтях . . . Сходив на манівці в дискусії, видвигаючи, напр., справу, в кого проф. Р. здавав докторат, квестіонуючи без підстав професуру проф. Рудницького в Манітобському Університеті [2]) та ін., що викликує враження, що д-рові Андрусякові не йде так про доказування чогось у справі назви, як більше про особисті справи. Таке враження підтримують ще й демагогічні вигуки під адресою проф. Рудницького, як: «Пора б покінчити! . .» [3]).

Щодо «відступу» д-ра А. перед переконливими арґументами і матеріялом проф. Р. то я наведу такі факти:

а) Д-р А. увесь час твердив, що «окраїнне пояснення назви Україна започаткував у 1672 р. польський історик С. Ґрондський» [4]) — іншими словами: дивіться добрі люди, якими патріотами являємося «ми» — тобто Андрусяк, а до чого докотилися такі філологи як Рудницький, що йдуть за польськими слідами! Тимчасом проф. Р. доказав, що «ніодин український учений не йшов слідами Ґрондського, зн. ніодин із українських науковців не твердив, що «Україна» — це пограниччя Польщі» [5]) (бо ж і перед д-ром А-ом наші вчені знали, що слово «Україна» засвідчене вже в 1187 р., а в народі мусіло існувати ще й раніше, отже в часі, коли полякам і не снились українські землі, а Москва ще й не існувала!), та й — що важливіше — він як **філолог** на основі розшуків **повчив історика,** що не Ґрондський перший висунув «окраїнну» теорію в науці, а італієць А. Бянкі-Віміна [6]). Не залишилося д-рові А. нічого іншого, як таки «повчитися» дечого в проф. Р-го! Але замість признати свою поразку він бундючно заявляє, що «українські історики . . . не брали під увагу реляції італійця.» (32) Чому? Або не знали, або промовчували для нечесних засобів у дискусії! Д-р Андрусяк має відвагу сказати, що він говорив про перше «окраїнне» вияснення в польській історіографії, тимчасом він у своїх статтях твердив, що

[1]) «Самостійна Україна», Шікаґо 1951, ч. 2, ст. 30.

[2]) Хай д-р Андрусяк загляне до «Календаря» Маніт. Університету й переконається, що проф. Р. — таки Assistant -Professor, (як і напр. проф. К. А. Маннінґ!) а не «лектор». Крім цього, як відомо з преси (пор. «Новий Шлях», Вінніпеґ 1951, ч. 40, ст. 4), проф. Рудницького підвищено в травні ц. р. до Associate - Professor, і затверджено головою Департаменту Слов. Студій. Хіба тільки зі скромности проф. Р. не спростував і цієї «правди» д-ра А.

[3]) «Самостійна Україна», Шікаґо 1951, ч. 1, ст. 25 і відбитка з того ж місячника статтей д-ра Андрусяка, ст. 33. Далі подаватиму в тексті сторінку тієї відбитки в дужках.

[4]) «Гомін України», Торонто 1950, ч. 36.

[5]) Слово й назва «Україна», Вінніпеґ 1951, ст. 10 (УВАН, Серія: Назвознавство ч. 1).

[6]) «Гомін України», Торонто 1950, ч. 39.

ЕНЕРҐЕТИЧНЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ

Волхов, Свір, Нева і Тулома разом 1,5 мільярда та славний Дніпрогес — 3 мільярди). В часі другої світової війни та в післявоєнному періоді совєтська влада посилила дуже значно будову ГЕС але особливо в Сибірі та Центральній Азії; це діється у звязку з будовою там заводів новітньої зброї, які вимагають величених джерел енерґії. Одною з найбільших ГЕС буде незабаром ГЕС в Аблакетці (Семіпалятинська область, Казахстан), яка своєю потужністю має майже дорівноватит Дніпрогесові. Її запроєктували та будують два українські інженери — засланці Хлепетін і Трупак (цей останній «удостоївся» навіть в останньому році т. зв. сталінської премії). [3])

(Далі буде).

[3]) «Правда» від 14. грудня 1947 р.

взагалі першим, хто подав «окраїнне» значення назви «Україна» був Ґрондський [7]). І дальше, що мовляв «відкриття» проф. Р-го нічого не змінює (32) ... Тимчасом воно змінює й то дуже багато змінює! По-перше вибиває з рук д-рові А. неоправдані твердження про те, що українські вчені від Грушевського почавши йдуть за «польською теорією». По-друге «відкриття» проф. Р-го дає виразну перевагу очитання в історичній літературі **філологові Р-ому, над істориком А-ом.**

б) Проф. Рудницький навів новий, ніде в працях про назву України не згадуваний досі запис із українських історичних джерел із 1501 р.: **«на вкраїнах от татар»,** що виразно свідчить про значення слова «україна» в XVI ст. — як «крайньої, межівної землі від татар; пограниччя від татарської орди».

Таке ж саме і тільки «межівне» значення мають і приклади самого д-ра Андрусяка (24) з Галицько-Волинського Літопису з XIII ст., як із 1213 р. про Надбужжя: «Берестя і Угровеськ і Верещин і Столпє, Комів **і всю Україну»,** або з 1268 р. про населення над Вепром: **«ляхове украіняне»,** та з 1280 р. **«в землі лядській городи на Вкраїні»** (Люблинщина!) і дальші приклади!

Також докази проф. П. Ковалева про первісність форми «на Україні» [8]) свідчать, що колись слово «україна» означало таки «межівну землю», тому що і колись і тепер ми можемо сказати тільки: «на пограниччі», але «в країні, в краю».

в) Проф. Рудницький у своїх працях і статтях наводив основні, новіші праці на тему назви «Україна», що в нічому не різнилися від його поглядів на цю справу, отже Грушевського, Дорошенка, Крип'якевича, Огієнка, а в останньому часі й Онацького, що випустив друком окрему брошуру про «Наше національне ім'я» (Буенос Айрес 1949). Дивне, що д-р А. не дискутував з тими авторами, а виключно з проф. Р-им, (коли тон статтей д-ра А. можна взагалі назвати «дискусією»!). Де «зарита собака», про те ми довідуємося тоді, коли прочитаємо останнє речення його відбитки (39), де д-р Андрусяк зазначує, «що редакція «Енциклопедії Українознавства», приймаючи «окраїнну» теорію походження назви «Україна» Яр. Рудницького, а відкидаючи правильне (!) вияснювання проф. Січинським і мною, записала себе в історії української науки так, як записав себе в історії цензор Венедикт Левицький, що сконфіскував альманахи «Руської Трійці», «Зорю» і «Русалку Дністрову». (Так думає д-р А., але це ще не значить, що всі мають так думати!). Ось і вся причина, чому д-р А. так завзято боронить «патріотичну» теорію (не так свою, як Шелухина!) про походження назви «Україна», а на ділі зводить особисті порахунки з проф. Р. і Редакцією «Е. У.». Коли б Редакція «Е. У.» прийняла була статтю проф. Онацького чи кого іншого, то ясно: місце проф. Р. в нападах д-ра А. зайняв би цей інший.

Але найбільш обурює всіх тон і стиль статей д-ра А-ка! Критика потрібна, але об'єктивна, совісна й оперта на правді. Трохи такту й доброго тону не пошкодило б навіть і найбільшому нашому вченому! Здається досі в українській науці ніхто ще так не робив собі самореклями, як ось напр.: «В наступних статтях автор цих рядків» (тобто д-р А.) — історик з 24-літнім стажем наукової праці з побічними філологічними студіями» ... і т. п. (9), або: «його праці (тобто проф. Р-го) я читаю тільки на те, щоб їх справити» ... (33).

Коли д-р Андрусяк чується покликаним вчити й поправляти всіх і вся. то навіщо ж він сам робить стільки мовних похибок, що компромітують не тільки бувшого «професора на УВУ», а й навіть звичайного учня. Ось приклади з його поправленої вже відбитки, поминаючи такі, які міг зробити складач («контиміновано, род, преслов'янський» і т. п.):

Москалізми: «по формі і змісту» (18) — правильно: формою і змістом; «по зразку» (21) — на зразок; «материк» (24) — головна країна, суходіл; «праславянський» (15) — праслов'янський; «славян» (39) — слов'ян.

Польонізми: «професор ... на УВУ» (1) — професор ... УВУ, (хіба що д-р А. читав свої лекції на даху університету?); «на львівськім університеті» (9) — у л. університеті; «не бере під увагу» (37) — до уваги; «до того» (3) — про те; «формулує» (34) — формулює; «питання ... відверте» (23) — п. відкрите; «козак відповідає її» (27) — їй; «др.» (11) — д-р.

Ортографічні п.: «не поважною» (36) — неповажною; «заікнеться» (39) — заїкнеться; «в останнє» (30) — в останнє (-останній раз, а д-р А. хотів сказати: недавно); «ревизор» (33) — ревізор; «доціплюючи» (2, 26) — дочіплюючи; «українського Історично-філологічного Т-ва» (14); «Галицько-волинському Літописі» (24);; «української Вільної Академії Наук» (34) — всі ці слова пишемо з великої літери. Де взяв д-р А. форму «в Поліссі» (38) і т. п. — то я, як автохтон Полісся, дуже хотів би це знати? Крім цього в нашому правописі існує ще й апостроф! Дійсно, після всього наведеного видно, що це мусіли бути дуже «побічні філологічні студії»!

Після доказів так «блискучого» знання звичайної граматики та правопису рідної мови, як сміє д-р Андрусяк лізти в нетри філології та поправляючи всіх і все, з повагою найвищого й останнього авторитету в мовознавстві рішати складні проблеми семантики або етимології. Ось приклади його авторитетної компетенції: «Але його власне (себто слова «україна») семантема, основна семантична функція **цілком інша** (!)» (19), або: «А хоч Р. Смаль-Стоцький ... виводить назву ріки Вкри — Укри, над якою жили украни, від коріння (?) «венґ-ванґ» витися, закручувати, а Яр. Рудницький — від «корь», то все таки **без сумніву** (!) в основі цієї назви є праславянське **«кря»** (!?), бож ріка займає також шматок простору» (20). Щасливі «всезнайки» і «бессервіссери», бо для них дійсно ніколи нема сумнівів! А звідки те прасл. **«кря»** і що воно означає, на те д-р А. не дає відповіді! Це ж не може бути корінь «край», бо «р» в цьому слові в усіх слов'янських мовах твер-

---

[7]) Пор. 4).

[8]) Звідки походить форма «на Україні»?, «Київ», Філядельфія 1951, кн. 1, ст. 49—52. Однак я проти рекомендації П. Ковалева («Свобода» ч. 42/1951) і В. Чапленка («У. Вісті» ч. 26/1951) — «На мовні теми» —, щоб і тепер вживати старі форми: «на Україні, на Україну», бо ж у Шевченка маємо також: «Було колись **в Україні ... в Україну** ідіть діти ...» Пощо робити різницю, в Америці, але «на Україні»?

де, а крім цього корінем слова «край» є ціле те слово.

Або інший «блискучий» прояв «побічних філологічних студій»!: «Відтак перейшло слово «крайна» в «країну» . . . врешті — «країна» в «Україну» . . . (13) Ґеніяльно, правда? А деж причина, логіка, мовні закони? . . Звідки напр. взявся префікс «у-» при слові «україна»? . . Бо ж паралелі «вкраїна» та «вівторок» і «Ві-Львів» (12) непереконливі, бо вони є різні; хіба, коли б ми мали слово «Вікраїна». Також назва «крайни» з Закарпаття — це сумнівна підстава для назви «Україна», бо вони походять з XIV—XVII ст., тоді коли слово «Україна» на Придніпрянщині засвідчене вже в 1187 р. Але д-р А. у всьому фахівець, бо він інтуїцією свого «ґенія» дає напрямні ї розвязує, найтрудніші проблеми, а дрібницями — мовляв — нехай там уже журяться сірі філологи . . . Підхід — гідний іншого «ґеніяльного мовознавця», в які пошився недавно наш «колега» Сталін!

Варто ще глянути на листу «жертв» д-ра А., беручи прізвища тільки з його статтей в «Самостійній Україні». І кого він тільки не поправляє, або не вчить розуму і логіки? В нього помиляються: Білецький, Василенко-Полонська, Дорошенко, Ковалів, Крупницький, Кубійович, Кузеля, Огієнко, Оглоблин, Ст. Рудницький, Яр. Рудницький, Сидорук, Симпсон, Р. Смаль-Стоцький, Фасмер, Чапленко, Чикаленко, Чубатий, Шерех... плюс ціла Редакція «Е. У.»! І тут д-р А. таки має рацію, бо ж всі вони лише люди, а мовляв «errare humanum est», або як сказав Ґете устами Господа в «Фавсті»: «Es irrt der Mensch, solang' er strebt.» Не помиляється тільки сам Бог . . . і д-р Андрусяк!

Д-р Андрусяк уважає, що проф. Рудницький не має «елементарного лінґвістично-назвознавчого вишколу» (6), хоч проф. Р. Смаль-Стоцький кілька разів писав мені, що «у Рудницького добра школа!» Також інші філологи, як проф. К. Кисілевський і проф. Е. Кошмідер завжди відзивалися про нього як про дуже здібного мовознавця. Щодо вартости ономастичних праць д-ра Андрусяка, варто згадати, що наукова бібліографія взагалі його прізвища не знає. Саме вийшли Юнеско-вими заходами три томи «Bibliographie linguistique des Années 1939—1947, т. I—III, Utrecht—Bruxelles 1949 (I), 1950 (II) і 1951 (III том). Окремий розділ займають топо- й ономастика. З українців згаданий тільки проф. Р. Отже 4 позиції (єдині українські!) в міжн. бібліографії ономастики все таки щось значать, якщо не для Рудницького особисто, то хоч для українського назвознавства й української науки.

Д-р А. закидає, що проф. П. Ковалів «мусить почванитися, що тільки його думка є правильна» (це найбільше відноситься до самого Андрусяка!) і що він не заїкнувшись, повторяє думки проф. Р. Смаль-Стоцького (39). Тільки д-р А. — це «бездоганна» людина!

В своїх студіях про походження й історію назви «Україна» дійсний член НТШ д-р Б. Барвінський подав уперше в літературі на цю тему цінні приклади зо старих актів. М. ін. в Записках НТШ т. 121, стор. 121 (Львів 1924) він навів матеріял із польських джерел про «україну ґраніц венґерськіх», чи про «старостів україни венґерскей» побіч іншого матеріялу. Переймаючи дослівно ці цитати в своїх статтях про «Україну», дійсний член НТШ д-р М. Андрусяк: 1) промовчує джерело і прізвище Б. Барвінського (13) і 2) самовільно змінює ці цитати, пишучи слово «Україна» з великої букви, тоді коли воно в Барвінського не як назва, а термін, наведене з малої букви.

І так пане «професоре» Андрусяк не робіть стільки галасу й шуму навколо своєї особи, а краще як казав П. Куліш у заспіві до свого перекладу Шекспіра — погляньте в «дзеркало» . . . та не шукайте сучків тільки в чужих очах і не судіть за суворо, щоб і Вас так не судили.

На закінчення дозволю собі повторити авторове резюме з публікації проф. Рудницького:

1) «Ніхто . . . при сучасному стані науки не може виводити назви «Україна» від «окраїни», так як узагалі не можна чогось, що було скоріш (prior), виводити від чогось, що було пізніш (posterior) . . .»

2) «Назва «Україна» походженням в'яжеться з словом «україна», що первісно визначало «крайну, межівну землю . . .»

3) «Коли ж розглядати назву «Україна» із становища її суспільно-політичної функції, то . . . перестає бути сутнім питання, яке походження, чи первісне значення назви . . .»

А далі «motto» зо слів В. Липинського:

«Сьогодні вся свідома частина нашого народу прийняла як національні назви: Україна, українець, український. Питанння тим самим на сьогодні вичерпане: визнаємо себе за нарід окремий від інших слов'янських і не-слов'янських і називаємо себе українським народом . . . І не для полеміки . . ., а для усвідомлення собі історичного значення й процесу повстання назв . . . тих кілька слів хочемо посвятити . . .»

Примітка Редакції:

Даючи можність д-рові І. Сидоракові висловити свої думки на тему походження назви «Україна» та дискусії, що ведеться довкруги тої шроблеми, Редакція «Самостійної України» уважає, що вона хоч частинно заступила ту прогалину в нашій науці, що її відчується через брак наукових публікацій та видань, де такі теми повинні б бути розроблені. Хоча й позем дискусії не все виказував «науковий» підхід авторів до своїх опонентів, все ж українська наука на тому дещо скористала. Нас, як журналістів, цікавила менше сама наука, як науковий підхід, який дозволяє висловити кожному свою думку, бо тільки в кліматі толеранції і повної свободи, може розвиватися справжня наука. Це й Ї причиною, чому «Самостійна Україна» публікує статті, що висловлюють часто протилежні погляди.

Ернест Пезе

Відношення Англії до Росії від 1914 до 1951 року

Впродовж цілого XIX століття Англія і Росія суперничали з собою в міжнародніх відносинах. В основі того суперництва не було ніяких моментів доктринальних або династичних, теоретичних або історичних. Інтернаціональна політика Англії випливала виключно з тверезого реалізму, уважного і гнучкого емпіризму; щоправда, бувало так, що цей реалістичний змисл виявлявся запізно, щоб видати свої овочі.

«Англія — як бистро підмічує Андре Моруа [1]) — це імперія: на кожну загрозу комунікації з імперіяльними посілостями мусітиме вона хватати за зброю. З цієї причини невральгічними пунктами в неї уважаються: Єгипет, (від часу отворення Суезького Каналу), Ґібральтар, Танжер, Сінґапур, Перська Затока, навіть сама Персія й Афґаністан. Оборона тих пунктів ведеться, наскільки можна, самими тільки англійськими силами. Коли ж це «блискуче відокремлення» показується неможливе, Англія буде спиратися на держави, яких інтереси в даному моменті будуть збігатися з інтересами Британської Імперії».

Об те золоте правило англійської заграничної політики мусіли фатально вдарятися константи російської заграничної політики: прямування до теплих морів европейських і азійських, — Середземне Море, Перська Затока, Індійський Океан, — шукання доступу до них на тих просторах; але там саме лежать просмики англійських морських шляхів; там саме положені сфери англійських впливів для оборони тих шляхів і просмиків: Константинополь і Босфорська Вузина — східні ворота Середземного Моря, Суезький Канал, Перська Затока при виході з Червоного Моря, Персія й Афґаністан на сухопутньому шляху до Індії.

В 1914 році ґерманський тиск на Суез і Перську Затоку, символізований залізничою маґістралею Гамбурґ - Берлін - Константинополь - Баґдад мав продовжати давний европейський «дранґ нах остен». Ось чому Англія не почувалася зле в коаліції з Росією в роках від 1914 до 1917.

Тому, що небезпека йшла тоді не від Росії, тільки від Німеччини, Англія протиставилася Німеччині разом з Росією. Це їй диктували реалізм і емпіризм. Всетаки інколи відчувалося, що за тим криється прихований неспокій. Дарданельська офенсива не йшла без деяких задніх думок відносно Константинополя й Босфорської Вузини.

Росія знала це добре. Не занедбала вона користуватися обставинами і заґварантувати собі, як відплату за співпрацю на випадок перемоги, забезпечення Босфорської Протоки; в році 1916, для відвернення сепаратного німецько-російського мира, загрози на той час цілком реальної, **Англія обіцяла це Росії.**

З початком 1917 року вибухає російська революція. Потроху розкладає вона армію, як вода розмиває крихку скелю. Після тріюмфу большевизму в жовтні 1917 року опір заломлюється; понад головами генералів вояки царя братаються з вояками кайзера — кидають зброю. Дня 3 травня 1918 року нові володарі старої Росії в Бересті над Бугом приймають умовини своїх переможців.

Аліянти зривають з Советами; в Москві, англійські представники — та не тільки вони самі — підбурюють і тайно підтримують внутрішні револьти. Це — тиха війна.

Але небавом переходить вона в одверту війну. Після поразки Німеччини 11 листопада 1918 року, аліянти приготовляються до всесторонньої підтримки військових формацій генералів Алексеева і Денікіна, що виступили проти большевизму. Англійці висідають в Архангельську і Мурманську; в році 1919 бачимо їх у Батумі, Тифлісі і Баку; в Ірані й Афґаністані вони в сильному суперництві з Советами; з їхньої намови американці і японці роблять десант у Владивостоці і творять сибірський фронт. Аж до 1920 року передусім англійці підтримують Петлюру [2]), Колчака і найбільше Вранґеля; до тієї міри, що 17 липня 1920 року в виміні дипльоматичних нот з льордом Керзоном Чічерін не вагається попросту жадати капітуляції Вранґеля, що, по його словам, «є тільки англійським агентом, щоб з Криму зробити англійську базу».

В тих самих нотах виступає він з обвинуваченням Англії: Англія, що оферує посередництво в російсько-польському конфлікті, ніяк не заслугує на ролю медіятора в грізних хвилях польського заломлення; бо чи ж не вона це заохочує українців до спротиву Москві? Чи не вона це відмовляє Естонію від порозуміння з Росією?

Насправді — кінчає він — «Англія саме є воюючою стороною з Росією в стані завішення зброї; отже в цьому арбітражі не могла б бути **безсторонньою третьою стороною».**

Таким чином стара, традиціоналістична Англія і нова Росія станули напроти себе в антаґонізмі цілковито противних собі ідеольогій, але більше ще **через загрзоу великих економічних і стратегічних англійських інтересів».**

Такі були «взаємовідносини» Британської Імперії, пізнішої Британської Спільноти Народів і цієї нової Евроазійської Спільноти, що незабаром прибрала назву СССР (Союз Советських Соціялістичних Республік).

*
* *

В році 1941, менш як чвертьстоліття пізніше, не зважаючи на крутий зворот російської політики з 1939 року, наслідком якого **Росія вряту-**

[1]) «Едвард VII і його доба».

[2]) Автор ставить тут Петлюру на рівні з російськими генералами не тому, щоб не розумів різниці, але для підкреслення тільки зовнішнього моменту подібности протибольшевицької акції та підтримки її Англією. (Прим. перекладчика).

валася від упадку, що стрінув Францію, Англія заключила в часі війни аліянс з СССР, заатакованим Німеччиною Гітлера. Питання ідеольогічних різниць відпало; ще й цим разом переважила засада ґієрархії небезпек: небезпека ґермано-гітлерівська нависла вже і то з капітальною загрозою; йшло про те, щоб відвернути її за всяку ціну, навіть якщо б прийшлося підписати вексель на майбутність та обтяжити її делікатними гіпотезами.

Англія ніколи не тримається судорожно впертости в обличчі фактів; зовнішня політика для неї це рішуче і постійне пристосування до живої дійсности. Наперед — звільнитися від німецької небезпеки; що ж до труднощів, що могли б виринути після перемоги в якій СССР узяв би поважну участь, можна зачекати, аж вони приберуть виразніші факти: реалістична й емпірична постава.

Від 1918 року (німецько-російський мир у Бересті над Бугом) до 1941 (рік англьо-російської коаліції проти Німеччини) взаємовідносини Великої Британії та СССР нав'язуються і розв'язуться, загострюються або втихомирюються залежно від кон'юнктури внутрішньої або зовнішньої, економічної, соціяльної і політичної.

Вони коливаються від ужиття сили супроти Совєтів до прийняття їх як неоспорну дійсність і до шукання з ними економічної співпраці; від торговельного порозуміння до визнання де юре; від визнання до зірвання, до репресалій, пізніше до згоди, щоб натиском конечности перейти до воєнного аліянсу.

Коротко, після того, як Англія позбулася своїх німецьких клопотів, її відносини до СССР в політичній ділянці відразу прохололи; але гострий змисл економічних конечностей наказує їй шукати торговельного порозуміння; одначе її засадничий антибольшевизм і совєтський прозелітизм опізнюють його на довго, час до часу спутують його успішність, а інколи й зовсім розривають.

Коли в 1939 році безпосередність німецької небезпеки стоїть перед Англією, вона пильно шукає з СССР необхідного їй «союзу в недолі». Але вже запізно. Крім того політична постава третіх сил — Польщі і Балтійських держав — як теж і її власна резерва, тонка і вперта, не позволяють Англії і СССР знайти ґеометричного поля для своїх поглядів ані реалізувати своєчасно дипльоматичної і мілітарної синтези **вищого спільного інтересу** країн, загрожених брутальною експансією гітлерівського нео-панґерманізму.

Щож до Росії, як довго вона почувається ізольована, відсунена і тримана в стані кварантанни «буржуазними» державами, і як довго Німеччина не представляла собою небезпеки для Центральної і Східньої Европи, — вона не виказує ніякого наміру затіснювати свої політичні взаємини з Англією. Вона, щоправда, шукає з нею економічної співпраці, але рівночасно не резиґнує з пропаґанди Комінтерну, а Комінтерн викликує в Англії постійне недовір'я; в дальшому це недовір'я на довго опізнює політичне зближення обидвох великодержав; його гнітуча вага не допускає до успіху в остаточних переговорах 1939 року.

Одначе треба признати, що від моменту тріюмфу гітлеризму зворот політики СССР — так Комінтерну, як і Кремля — спершу дається тільки завважити, а згодом стає щораз більше рішучий. Можна думати, що коли б Англія мала менше причин до недовір'я супроти Совєтів, могла б скоріше і більш ґрунтовно стати на шлях політичного порозуміння з Росією. А вона ввійшла на нього аж після Мінхену, після зломлення Німеччиною тієї умови, що була маскованою капітуляцією.

Безкарна грабіж Праги після мінхенського обману і залишення Чехословаччини на призволяще дали Росії дуже марне поняття про мілітарну готовість, дипльоматичну зручність і міжнародне значення Англії.

І треба було аж брутальної конечности, щоб поставити в 1941 році Англію і Росію в одному таборі. Там залишалися вони з подібних до себе реалістичних причин, як довго тверда конечність руководила їхнім емпіризмом — або, якщо хочете — їхнім опортунізмом.

* * *

Знаємо дальший тяг, після того, як зникла спільна небезпека: він пливе на наших очах, каламутить Европу і сповняє її неспокоєм. Комінтерн переродився в Комінформ. Історія наперемінних неспокоїв і надій Англії зачинається наново. Її віра в заспокійливі прикмети економічних взаємин, «інтересів», не розвіялася зовсім. Але Комінформ непокоїть ще більше, як Комінтерн, і Англія не здається тільки на його емпіризм і торгівлю, щоб відвернути лиху долю.

Міжтим, кількість торговельних і фінансових трактатів англьо-польських і англьо-юґославських завідчує, що Англія надалі прив'язана до того, що можемо назвати «економічною дипльоматією». В тому своєму почутті була вона скріплена первісним проєктом европейської реконструкції, що передбачав і заохочував до торговельних порозумінь зо Східньою Европою.

В липні 1939 року поважна делеґація партії праці їде до Москви. В тому часі партія праці покладала ще великі надії на англьо-совєтське зближення, а інтенсифікація торговельного обміну, на її думку, мала бути його причиною і наслідком, засобом і результатом.

І фактично, в 1947 році підписано важні торговельні англьо-совєтські умови. Бо й справді Західня Европа не може відзискати повної своєї виплатности й економічної рівноваги самим тільки обміном поміж країнами, що беруть участь у пляні Маршала, вона мусить звернутися в сторону Східньої Европи. Англія в тому переконана, одначе ця акція криє в собі деякі небезпеки.

Кожен день дає нові докази того, що сателітні держави Росії цілковито підчинені й в заграничній політиці і що стратеґічні сирівці, що їх вони набувають шляхом обміну з країнами штерлінґової зони, можуть скріпляти мілітарну підготову Росії.

Але Англія не резиґнує, помимо всього. Це справа темпераменту і традицій. Отже з терпеливістю Пенельопи продовжує вона снувати ткани-

ну з торговельних ниток, що часто рвуться або розтягаються, але терпеливо наново в'яжуться і скріпляються після кожного послаблення, після кожного урвання.

Не допустити до тотального включення економії країн між Балтиком і Адріятиком у московську господарську систему — ось що було, є і буде, аж до останніх меж можливого і неможливого, основною ціллю британійської натури і традиції Форін Офісу, британійського реалізму й емпіризму.

Промова Бевіна на Загальній Асамлеї Об'єднаних Націй при кінці вересня 1949 року **в Парижі**, хоч дуже обережна політично у відношенні до СССР, підтверджує правильність наших помічень: «Трудно — говорив він — коли й не зовсім неможливо вести обмін урядам, якщо нема можливости нормальних контактів поміж громадянами дотичних країн. **Діяльність Комінформу та інших подібних організацій** лягає на них тягарем загрози війни нервів. **Навіть** ми тут, у Парижі, загрожені, коли ми рішили приспішити реалізацію пляну Маршала для европейської відбудови. Нам погрожувано на випадок, якщо продовжуватимемо своє завдання. Тим неменше ми його вели далі. А ці факти причинилися до створення стану непевности. Але, щоб відзискати довір'я, ми потребуємо діл, а не слів. Покажіть нам факти, дайте нам докази доброї волі, а тоді ясно, що Велика Британія не буде довго вагатися, щоб увійти в раціональну дискусію, під умовою, що вона буде могти сподіватися **духа компромісу і зрозуміння взаємних інтересів».**

Правду сказавши, Англія не чекала на докази існування цього духа компромісу і взаємного зрозуміння, щоб почати торгувати з СССР.

В 1947 році, як було згадано вище, вона заключила торговельний договір з Москвою. Бо прімарною і постійною кожного британійського уряду є й буде: рівновага торговельного білянсу.

В перших днях вересня 1950 року Вінстон Черчил виступив з критикою Етлі, щоправда не в справі проблеми англьо-совєтських торговельних взаємин, яких він, як добрий і традиційний англієць, є безсумніву прихильником. Проте Етлі уважав своїм обов'язком скористати з цієї нагоди, щоб заторкнути справу експорту індустрійного устаткування до СССР. Ось його слова:

> «Цей експорт не має шкідливих наслідків ні для наших внутрішніх потреб, ні для нашого експорту. Тут нема нічого тайного.
>
> **Ані п. Черчил, ані його колеги не протестували в хвилі коли заключено умову.** Від півтора року ми застосували міри, щоб матеріял і знаряддя підставового значення з стратегічної точки погляду, не були експортовані, **хіба, що йде про контракти, заключені перед тою датою...**
>
> **Наша політика ніколи не ставила собі ціллю класти залізну заслону в торговельних взаємовідносинах поміж країнами Заходу і Сходу Европи.** Ми заключили торговельний договір з СССР на нашу взаємну користь. Росія дотримала своїх зобов'язань, ми виконуємо наші».

Це оправдання британійської торгівлі з СССР в моменті, коли його роз'яснювано й боронено в Палаті Громад, було доволі слабе. А ще більш незручне воно в моменті зовсім нової і тривожної міжнародньої констеляції, витвореної війною в Кореї, скомплікованої поставою Об'єднаних Націй і ще більш замотаної через те, що Велика Британія теж бере участь у війні проти комуністичного північно-корейського напасника.

Арґументи Етлі не брали до уваги цієї нової і такої поважної ситуації. Велика Британія далі провадила дуже незалежним способом свою торговельну політику з СССР. А на своє оправдання покликується на трактати з-перед трьох літ, умови з 1947 року.

24 серпня 1950 року, на кілька днів перед промовою Етлі, відомий редактор «Економіста», Річард Денман. в статті п. н. «Торгівля з ворогом» випустив з ревеляційними поглядами на типічну британійську схильність торгувати **з усіма і помимо всього.** Бо торгівля, політично звана «злагіднююча», а рівночасно й корисна, а в Англії завше вважалася формою дипльоматії і засобом зближення. Він пише:

> «Проблема торгівлі з комуністичними країнами правдоподібно буде щораз тяжча в найближчих місяцях. **Це один з аспектів ділеми, перед якою поставлені вільні демократії в конфлікті, що є ні миром ні війною,** ділеми, що стане перед ними в цілій своїй гостроті, коли треба буде рішитися, чи мусять вони діяти, як у тотальній війні, провокуючи руїну свого господарства, **чи поступати більш помірковано, даючи цим, правдоподібно, можливість розторощуючої атаки і поразки ворога.**
>
> **Але під сучасну пору ділема виступає гостріше в пляні нормальних торговельних стосунків з совєтським бльоком. Два головні союзники, Злучені Держави і Велика Британія дали вже докази, що вони розцінюють проблему з двох різних точок погляду.**

Одним з перших прикладів цієї особливої трудности був продаж Китаєві британійської нафти. Це довголітня і традиційна торгівля, **але коли стало очевидним, що продана Китаєві британійська нафта могла бути вжита в Кореї** в мілітарних операціях проти Об'єднаних Націй, **оправдання цієї торгівлі, хоч традиційної і віддавна встановленої та веденої, було поставлене під знак запиту.**

Деякий час рятовано честь редукцією продажу до кількости, що її вважали потрібною для внутрішньої цивільної консумції Китаю. Але це не могло на довго заспокоїти скептиків, бо в системі контрольованого господарства Китаю легко можна обмежити цивільну консумцію в користь воєнних потреб.

Це розумування остаточно перемогло і продаж британійської нафти завішено, одначе **перед тим сказано було доволі прикрі речі так у пресі Злучених Держав, як і в більш дискретних дипломатичних розмовах між обидвома урядами.**

Тепер зачинається така сама дебата в справі двох близнючих товарів Південно-Східньої Азії, цини й ґуми. Ринок на ці товарі в Льондоні й Сінґапурі вільний. Теж відомо, що Росія віддавна купує в Сінґапурі обидва ці сирівні. В 1949 році купила вона около 105.000 тонн ґуми, а до кінця липня цього року закупила на тому ринку між 40 і 50 тисяч тон.

Купувала теж і Чехословаччина, а є всі дані догадуватися, що ці закупи не обмежувалися до власних її потреб, частину цієї ґуми правдоподібно експортовано до Росії.

Постає питання, чи треба спинити це роблення припасів наказом британійського уряду, що міг би посереднім способом закрити вільні ринки в Льондоні й Сінґапурі. **Якщо б справа поставлена була в площині тотальної війни**, цей засіб — зайво казати — був би вжитий негайно і без вагання. **Але тепер** Велика Британія дістає корисні й потрібні товарі в обмін за те, що штерлінґова зона продає Росії.

Ця проблема наїжена трудноцами, а трудноці знову є частиною нерозв'язної великої проблеми цієї неясної доби напів війни напів мира. **Хвилево найліпшою розв'язкою видається створення певности, що кожний товар стратегічного значення, проданий комуністичному таборові, буде зрівноважений припливом з противної сторони рівноцінного матеріялу.** Було б дурне продавати ґуму Росії в заміну за консерви з раків. Але може бути зовсім розумно міняти ґуму за будівельне дерево».

Цього самого дня, коли появилася стаття Річарда Денмана, виїхала до Білгороду делеґація Партії Праці, щоправда офіційно запрошена Народнім Фронтом маршала Тіта. Це нав'язання контакту англійських «соціялістів» з погромником юґославських «соціялістів» видалося «соціялістам» західнім — але не тільки соціялістам — доволі парадоксальне і бентежне в обличчі ідеольогічної політики і моральних конвенансів. Трудно було забути, що Тіто позамикав у тюрмах і прогнав заграницю велике число юґославських соціялістичних лідерів. Це нав'язання контакту було тим більш парадоксальне й бентежне, бо юґославська соціялістична організація на еміґрації є визнана Міжнародньою Конференцією Соціялістичних Партій; і ще тим більше, що президент еміґраційної партії Топалович якраз у тому моменті (кінець серпня 1950 року) підписав меморіял, предложений у Штрасбурзі в імені делеґатів Східньої Европи на еміґрації з домаганням права включитися в праці Европейської Ради!

Відвідини англійського «соціялізму» в юґославського «націонал-комунізму» знаходять проте своє природнє виявлення в перевазі емпіричного реалізму в духові англійської політики, що акомодується до дійсности і старається витягнути користь з того, чому не може перешкодити, хочби це було противне її тезам і принципам. Це одна з характерних і непорушних прикмет британійської політики та її дипльоматичних метод.

Французькі соціялісти недавно зазнали на собі сили й суворости цього реалізму й емпіризму в справі відновлення дипльоматичних взаємин з Еспанією. Їхні англійські колеги, на яких вони так радо покликуються і з якими звичайно так послушно співпрацюють, відмовилися пожертвувати незалежністю своєї думки в користь інтернаціональної соціялістичної солідарности, а зокрема франко-британійської. Вони не хотіли зрезигнувати зо свого намагання «упредметовити» кожну проблему, щоб залишитися вірними партійній солідарності, ідеології і теоретичним тезам, як тільки стало їм ясне, що нові факти їх заперечують або переганяють.

* *
*

Поміж двома війнами балянсування англійської заграничної політики майже завжди виясняється хитанням її дипльоматії між тими кардинальними вимогами англійського життя: заграничня торгівля, спільнота народів, морські шляхи, европейський арбітраж.

Коли йде про торгівлю, про дипльоматію і ще більш загально про міжнародню політику, Англія — консервативна, ліберальна чи соціялістична — дає докази незрушеного праґматизму і через те залишається вірною собі. Ця вірність самій собі, це не тільки вірність традиції і вдачі. В Англії вона є істотним елементом традиції і з епохи в епоху скріпляє англійську вдачу.

З французької мови переклав **Зиновій Книш.**

С. Панас

Мені аж страшно, як читаю...

(Т. Осьмачка «Плян до двору», повість).

Цю повість мені пощастило дістати від самого автора, відомого поета, за першої з ним зустрічі та знайомства. Тому вона викликала до себе підвищену зацікавленість. Але... цілком несподівано, читаючи повість, приходило розчарування. Над повістю довелось поставити один великий знак питання та оклик: **неправда!**

Ці знаки й оклики купчилися, виростали лісом із кожною сторінкою повісти аж до її кінця. Т. Осьмачка, може, мав добрий намір (ідею), але не зумів його здійснити. Це повість нездійсненого наміру. Чому? Тому, що вона здебільшого **неправдиво висвітлює сталінське пекло** і то саме основи советської тиранії, а до того ще

й часто на користь СССР; тому, що в необізнаного читача цієї повісти буде невірне, викривлене уявлення про советський режим взагалі, та, особливо, в Україні. А до того всього, ця повість написана ще й такою мовою, нібито автор її є не український поет, зобов'язаний добре знати літературну мову свого народу, а каміняр з Вавилонської вежі.

Переходимо до обґрунтовання такої загальної оцінки повісти.

Початок передмови автора інформує: «В. К. Винниченко в однім з своїх листів до мене говорив, що конче треба написати формою повісти або роману про штучний голод на Україні... І коли я обдумав це, то наткнувся на большевицьку формулу «плян до двору»...

Зважаючи на сказане, читачі звичайно сподіваюсь, що ця повість дасть їм уявлення і про сатансько-сталінський голод в Україні 1933 р., що його моторошні картини майстерно і правдиво описані Оленою Звичайною в повісті «Селянська санаторія» («Український Голос», Канада). Але то лише Т. Осьмачка так вводить в блуд читачів, мабуть, для того, щоб знали про його листування з В. К. Винниченком. Жодної мови про той голод в повісті нема! Гірше того. Читачі аж до 89-тої сторінки блукають у питаннях: та яку ж саме добу, які роки підсоветського життя в Україні тут описує автор? І, нарешті, аж на тій сторінці сказано бодай так: «Недаром для цього краю пройшли такі роки, як 1929, 30, 31, 32 і 33». Отже, виходить, автор не описує тут ані той голод, яким лише спантеличує читачів у передмові, ані ще жахливішу єжовщину в 1937—38 рр., про яку в цій повісті також нема мови, ані — о диво! — той час, а саме роки 1928—31, коли в Україні діяв той московський «плян до двору», завершений «ліквідацією куркулів — як кляси», завершений штучним голодом в Україні в 1932—33 рр. Автор у цім творі, отже, не описує бодай один із цих трьох найстрашніших та пекельних періодів підсоветського життя в Україні, натомість він обрав чомусь відносно значно спокійніший час (роки 1934—36) між голодом 1933 р. та драконською єжовщиною 1937—38 рр. І до цього часу приплів той «плян до двору», який тоді вже, затуманений жертвами того голоду, забули або лише згадували, як перше коло сталінсько-московського пекла. Гірше того — обравши таку важливу тему і назву свого твору, Т. Осьмачка, засліплений, мабуть, своєю «геніяльністю», не потрудився перевірити не тільки час дії того «пляну до двору», а навіть і самий зміст та форми цього заходу Москви. Тому й дав неправдиве пояснення, що являє собою «плян до двору».

Як відомо, не тільки підсоветським еміґрантам, цей захід на початку його запровадження 1928 р., та наступних років, за першого періоду масової примусової колективізації, був непосильно великим оподаткуванням, грошевим і натуральним, селянських господарств. І то не всіх, а лише окремих, і саме тих, що найбільш уперто зрікалися колективізувати своє майно. Якщо ті господарства, продавши корову, коня тощо, сплачували той податок, їх знову оподатковували в такому розмірі та з таким коротким терміном сплати, щоб ті господарства або поспішили заявити про свій вступ до колгоспу, або вільно чи примусово ліквідувалися й вибиралися геть зі своєю родиною до міста, в Донбас, тощо. Але такий «плян до двору» окремих господарств не застрашив масу інших. Тоді в 1930 р. Москва запровадила «ліквідацію куркулів — як кляси». За цього періоду, вже без того оподаткування родин заможніших господарств, НКВД або ув'язнювало й розстрілювало та масово вивозило до північних концтаборів, або вивозило їх в яри, ліси, звідкіля ті родини терором примушені були переселитися в Донбас і за межі України. Таку «ліквідацію куркулів — як кляси», автор переплутав із тим «пляном до двору», а до того ще й поширив його геть на всі господарства селянські ось у такому його «поясненні» в «Передмові»:

«Плян до двору» спочатку ставили (?) заможнім людям села, а потім середнім шарам населення, і нарешті незаможникам (виходить — усім!! С. П.). Суть його полягала в тому, що господаря і його родину виганяли в одних сорочках з оселі, а все, що лишалося, забірала собі сільрада (?). Вигнані люди (отже — всі українські селяни?! С. П.) або вмирали з голоду, або тікали на Донбас чи в Кривий Ріг у шахти, а то й на Московщину»...

Кому потрібна ця очевидна й така шкідлива неправда? Вона корисна лише для комуністичної Москви та її слуг, які, на основі такого «пояснення» автора, будуть і тепер кричати, що така сама брехня не тільки в усій цій повісті, а й в усій літературі та пресі еміґрації! Але автор тут викликає поважний сумнів щодо правдивости всього змісту його повісти і в читачів протикомуністичних. Тим більше, що в ній Т. Осьмачка просто таки... забув про той «плян до двору», про тему й назву свого твору, а пише про щось інше... А при цьому ще й часто викривляє дійсність і то основи комуністичного режиму в Україні на користь... Москви.

Як видно з назви й передмови твору, автор повісти хотів насамперед у ній яскраво показати читачам отой жахливий советський терор НКВД, від якого, як відомо, кожна жертва зокрема та сотні тисяч їх тікали не лише зі свого села, міста, а геть за межі України: за Урал, на північ, на Кавказ тощо. Але навіть і там «всевидне око» НКВД багатьох виявляло. А з повісти Т. Осьмачки виходить, що не тільки ті сотні тисяч «ДП» советського режиму нібито досить успішно могли переховуватись ледви не в своїх селах, містах, а що в Україні можлива діяльність не то що підпільних організацій, а навіть і цілих загонів УПА, ледви не в Донбасі!

Хіба ж не таке виходить з усіх прикладів і пригод переховування підпільного героя повісти Нерадька? Цілий рік чи й більше він тинявся «поміж своїми односельчанами» (??!). «А коли у рідному селі (!) і ця можливість (у 1935 роках??!! С. П.) стала неможливою, то він перейшов у Полтаву — десь поблизу. І там другого ж дня він вийшов в'язати снопи разом з усіма колгоспниками! Ів'язав би їх, мабуть, з легкої руки та пера Т. Осьмачки, не один рік, не виявлений агентурою НКВД, якби та дівчина не допомогла йому в'язати, викликавши тим ревнощі до нього... шпигуна НКВД, **лише одного на все село!** Та ось

його, нарешті, вже переслідують, але й тоді йому допомогає переховуватись... той самий шпигун НКВД! Нерадько знову ж таки десь поблизу так «законспірувався», що до нього, як до «художника», начинають ходити околичні селяни із своїми замовленнями! Його там, нарешті, біля колодязя бачить комуніст, голова колгоспу, що його розшукує, а наш «герой» не бачить комуніста! Тікаючи й звідціля, Нерадько знову ж таки десь поблизу (а не за Уралом чи в Донбасі) «переховується» в товаристві трактористів на полі з їх комсомольцями! І звідціля він не тікає, а лягає спати в соломі навіть і після того, коли не тільки дід своїм віщим сном, а навіть і комсомолець (?!) досить прозоро попередив Нерадька про небезпеку для нього цієї ночі!..

Отже, для обізнаних із підсовєтською дійсністю ясно, що в цій повісті як НКВД, так і «підпільний» герой показані в образі й картинах того кота й миші, якою ситий кіт не цікавиться, а тільки бавиться з нею ліниво, коли вона сама наближається до його пащі.. Мало що допомагають читачам уявити собі справжню картину совєтського режиму й ті кілька прикладів застосування його лише до 2—3 родин (а в «Передмові» геть до всіх селян!), які тут наводить автор на тлі пригод свого героя.

Але ще в кривішім люстрі, вигіднім Москві, показує тут автор працю селян у колгоспах та її оплату. Загально відомо, що всі колгоспники геть по всій Україні, лише пізньої осени дізнаються нарешті про той розмір оплати натурою одного трудодня та всіх трудоднів проброблених в колгоспі. І що та оплата, звичайно, становить кількасот грамів зерна за один трудодень, бо ж спочатку колгосп має виконати «першу заповідь» Москви — здати державний податок натурою, а потім так само натурою заплатити державі за роботу тракторів, гнаток МТС, відокремити посівний фонд, страховий, для колгоспної худоби, здати «лишки», і аж тоді визначити з того, що лишилося, оплату рабської праці колгоспників. А з легкої руки й пера Т. Осьмачки в цій повісті виходить, що колгоспникам щодня перед початком роботи називають не тільки норми виробки, але також і... розмір оплати натурою за трудодень! Та ще й неабияку оплату: «трудодень — два кіло (??!!), норма праці — нав'язати п'ять кіп» (ст. 14).

За таку нечувану оплату та «плян до двору» не подякують авторові колгоспні кріпаки України. Тим більше, що він і ту роботу їх в колгоспах описує не як постійне й масове «аби день до вечора», не як приховано-саботажну працю, а так, як вони колись працювали в своїх власних господарствах: «від кожної хати села люди **поспішали** (підкр. моє — С. П.) на ту саму роботу, що й мої герої»... «Він працює страшно» (?)... «Він не помічав ні дня, ні людей, ні Софії, що так само, як і люди, нерозгинаючись (??!) в'язали».. Хіба ж не так само й московська «Правда» без правди описує масовий «ентузіязм» уярмлених колгоспників на соціялістичних ланах?

Віру в правдивість цілої повісти підривають ще й чимало інших вигадок автора, а зокрема нібито низові представники влади самі нищили (топили) непокірливих селян, тоді як насправді вони їх завжди передавали ҐПУ, НКВД; нібито практикувалась організація будинків розпусти на селі для районових комісарів, чого справді ніде не було; нібито переслідувані владою не тікають в світ за очі, а... до сусіднього села, до... хат розкуркулених і навіть до тих будинків розпусти. І ось тут, як у казці, наш вайлувато - нещасний підпільник Нерадько вкрай спантеличує читачів своїм несподівано-неймовірним героїзмом: він убиває комісара, захоплює його авто, уніформу, документи, і разом з двома дівчатами благополучно передирається навіть і через румунський кордон! Такий фінал, запозичений з «Тигроловів» І Багряного, остаточно доводить читачам переважно казковий зміст цієї пригодницької повісти, не знати чому названої «Плян до двору».

А міг же Т. Осьмачка написати цей твір бездоганно, якби він не розлучався в ньому з правдивим показом підсовєтського життя в художньо-реалістичних картинах і образах, які б тоді захоплювали й жахали читачів, переконаних правдивим змістом. Про те, що талановитий автор міг дати такий твір, свідчать окремі, блискуче написані глави (7, 8) й картини цієї повісти. Вони яскравим сонцем тут виринають із-за хмар, але швидко зникають у тумані вигадок та безвідповідального, зневажливого ставлення автора до своїх обов'язків, до обраної ним важливої теми, до своєї мови, з жахливим правописом, пунктуацією, і нарешті, до читачів свого твору.

«Мені аж страшно, як згадаю»... Під таким красномовним заголовком Ю. Шерех оприлюднив у «Нових Днях» (ч. 16) свою рецензію на «Плян до двору», в якій він також негативно оцінює цей твір. У тій рецензії Ю, Шерех обійшов мовчанкою найважливіші вади цього твору, що тут обговорені, але звертає увагу тільки на «стовідсотково фантастичний правопис книги і ще в тисячу разів химернішу пунктуацію, які роблять книгу просто небезпечною для всякої звичайної людини без філологічної освіти».. і так ніби вади книги лише в недбалому її відредагуванні та мовній коректурі.

А мені аж страшно, як читаю... що в Україні, за повістю Т. Осьмачки, переслідувані владою (Нерадько) нібито можуть не тільки роками переховуватись в рідних та сусідніх селах, а й на автах, і то цілою родиною (з двома дівчатами) навіть благополучно перебратися через совєтський кордон, через «залізну заслону», яку добре бережуть собаки НКВД в уніформах і в шерсті, з електро-сиґнальними колючими дротами та скорострілами; що там нібито самі агенти НКВД й комсомольці допомагають переховуватись переслідуваним; що колгоспників нібито щодня повідомляють про норми оплати їх праці, та ще аж два кілограми зерна за трудодень!; і що вони нібито всі «поспішають» на роботу та працюють «не розгинаючи спини», а не «аби день до вечора». І то після того, як їх усіх «в одних сорочках» вигнали зі їхніх власних хат і осель ще за того «пляну до двору», та інші нісенітниці.

А мені аж моторошно стає, коли в «Українських Вістях» (ч. 48/1951) у фейлетоні Мартина Задеки («Вісті з літературного Олімпу») прочитав дослівно таке: «Український Легіон» (тобто видавець «Пляну до двору» — С. П.) щоправда без

належної редакції й коректи, проте таки виконав —«плян до двору». Виконав Український Легіон «Плян до двору» **собі на честь, письменникові на славу, а читачам на користь»** (підкреслення мої — С. П.).

Отже, цей твір тут оцінено ледви не «геніяльним», що він і автора «прославлює», і «робить честь» видавцеві, і обіцює «користь» читачам. Та М. Задека, імовірно, не читав повісти Т. Осьмачки, а так заочно «оцінив» його «Плян до двору», а якщо й читав, тоді писав він свого-фейлетона критику мабуть, теж в стані тієї «білої горячки» [1]), яка, за словами його власними, допомогла Т. Осьмачці видати його цю повість. Але та «біла горячка» є небезпечна не тільки для редакції «Українських Вістей» а, головно, і для української літератури, бо веде її до «Сатани в бочці»! Вона теж веде до оцінок і публікацій творів, залежно не від їх якости, а від ставлення до їх авторів у стані «білої горячки», кумів критиків та сватів у редакції і видавництвах.

І ось така небезпечна, і змістом і мовою, книжка видана та реклямована. А, напр., повість М. Млакового й Олени Звичайної «За що?», де автори так правдиво й художньо описали жахливу єжовщину, що ця повість, лише одна з 53 інших творів на Великому Конкурсі українських політв'язнів в 1948 р. дістала першу премію, а оціночне жюрі закликало УНРаду та всі видавництва цю повість видати й англійською мовою, навіть українською мовою до сьогодні не видана!

І тому тяжко збагнути, як редакція «Українських Вістей» наважилась «реклямувати» цю небезпечну і шкідливу повість наперекір оцінкам її і Ю. Шереха, і в моїй рецензії (яку «УВ» не оприлюднили), і кожного читача, що добре знає підсовєтську дійсність, так спотворену в «Пляні до двору».

Кадри наших днів

РЕЦЕНЗІЯ НА РЕЦЕНЗІЮ

Часопис «Українські Вісті» з Едмонту в Канаді помістив, під криптонімом М. Р., статтю п. н. «Передчасно видана і шкідлива книжка», як рецензію на мою книжку п. н. «Дух, що тіло рве до бою . . . (Юліян Головінський, Крайовий Командант У. В. О,).

Рецензія — річ зрозуміла, і добра, навіть коли неприхильна, чи то самому авторові, чи то світові ідей, що їх він захищає. Гірше вже, коли рецензент зводить справу в площину персональних порахунків, так як це зробив п. М. Р., що замісць займати становище до бойової тактики і політичних цілей Української Військової Організації або її Проводу, надає на особу автора.

Хоч і не буде темою цих рядків розправлятися з п. н. М. Р., та все таки не можна поминути мовчанкою деяких прийомів, що їх від довшого часу стосують «Українські Вісті». Ще не так давно був там доволі гострий випад проти «Великої Історії України» видання Івана Тиктора, сьогодні прийшла черга на іншу книжку, що насвітлює наше минуле. В такий спосіб «Українскі Вісті» намагаються створити свого рода «index librorum prohibitorum», що відносяться до української традиції давнішої чи новішої історії. А це вже заносить цензурою в українських національних справах, на що не може собі дозволити українська суспільність і мусить на те реагувати. Це грозить відновленням у нашій дійсності понурої доби духового обскурантизму, де в обороні наче б то принципів етики й моралі куються свої вузькі партійно-конфесійні цілі, що далеко не покриваються з українським національним інтересом.

В наведеній рецензії п. М. Р., з «Українських Вістей» в Едмонтоні спеціяльно і довго спиняється на факті вбивства польського поліциста в часі експропріяції під Бібркою 1930 року, якому то фактові в книжці не присвячено навіть повних двох рядків. На його думку: «цей вчинок ніяк не дасться погодити з засадами християнської етики й моралі, а п'ята заповідь Божа вказує виразно на тяжкий гріх . . . Напроваджені обставини не виправдують того вчинку . . . Не зважаючи на ідейні мотиви, позбавлення життя невинного конвоєнта кваліфікують всюди мордом людини».

Проливаючи ось так крокодилячі сльози над убитим **озброєним польським** поліцистом, чомусь не висказує він свого обурення ані з приводу морду сл. п. бойовика У. В. О. Гриця Пісецького, (сина католицького священика), що згинув того самого дня, ані з приводу огидного замордування безборонного і скованого сл. п. сотника Юліяна Головінського, Крайового Команданта У. В. О., що загинув на тому самому місці два місяці пізніше. Щож, мабуть вільно полякам мордувати українських бійців за незалежність свого народу, бо це не противиться п'ятій заповіді Божій, не кваліфікується як морд, а тим самим оправдується. Але коли український бойовик в обороні свого життя та в боротьбі за визволення свого народу робить ужиток зо зброї — з арсеналу морально-етичних арґументів витягаються проти найтяжчі калібри.

Чи здають собі справу «Українські Вісті» з того, що консеквенція такого становища доведе до оправдання большевицьких звірств і до засудження українського визвольного руху, збройної боротьби українського підпільника, партизана й упіста? Кривавий Сталін та його опричники будуть у праві, вбиваючи українських незалежни-

---

1) До речі, й виступи Т. Осьмачки весною ц. р. в Ню Йорку зі скандальною доповіддю на тему «Українська прозова література» були доконані теж в стані «білої горячки», коли Т. Осьмачка «розгромив» усю українську прозову літературу, прославивши твори лише двох: В. К. Винниченка і . . . Дм. Донцова! — П. С,

ків, бо вони виконують владу, а «вся власть від Бога». А українського революціонера, що стає в обороні не тільки свого народу, але й цілого культурного світу, стріне моральний осуд, бо він «убив невинну жертву, що виконувала свій обов'язок, слугу ката свого народу. Це заперечення всієї революційно-визвольної боротьби і такі думки проповідує український часопис з українською назвою «Українські Вісті».

Але що цікаве, вбираючись у тоґу оборонця католицьких етичних принципів, п. М. Р. з «Українських Вістей» фальшує їх та обманює в той спосіб частину української суспільности. Бо християнсько-католицька етика ніколи не проповідувала пасивности там, де йшло про справу національного визволення, як це може посвідчити ціла визвольна боротьба таких католицьких народів, як ірляндці та поляки. Там католицтво не шукало арґументації на **погашення** національного патосу й волі до чинної боротьби, а навпаки, добирало арґументів на його **піднесення** і **санкціонування.** А в інших народів не світські люди, як п. М. Р., але високі католицькі духовники завжди вміли знайти моральну підбудову під кожну акцію, що мала на меті скріплення національної могутности. Не шукаючи довго, згадаймо кардинала Рішельє та всі його ходи не тільки в зовнішній, але і внутрішній французькій політиці, що часто-густо нічого не мала спільного з **формальною** законністю ні з етичною принциповістю і з волі якого неодин пострадав життя — а помимо того він був і залишився і в світському і в духовному сенсі великою людиною.

Засада, що «omnis potestas a Deo» і тому треба їй коритися, зродилася й розвинулася на Сході з інтерпретації вискаазу св. Павла. Там і довела вона згодом до обожання царів і до деспотичного цезаропапізму. Але ніхто інший, тільки **західня,** католицька церква відкинула її через одного з найбільших своїх людей, св. Тому з Аквіну. В свойому капітальному на той час творі «Summa Theologica» розправляється він з тиранством «ab exercitio», що надуживає своєї влади. В екстремних випадках, коли тиранія стає невиносна, св. Тома з Аквіну допускає скинення її революційним порядком, а це, звичайно, відбувається не дискусійними методами в клюбах чи сальонах, але на барикадах і серед проливу крови. В іншому свойому творі «Коментарі до думок Петра з Льомбардії».

Св. Тома розводиться над твердженням Ціцерона, що «нарід має своїм звичаєм хвалити й нагороджувати тих, що вбивають тиранів», і не опрокидує його, хоч і не висказується за ним, що дало деяким інтерпретаторам католицького фільософа нагоду доказувати, що симпатії св. Томи в тому випадку йшли за Ціцероном.

Навіть питання політичного вбивства, отже не теоретично-принципових засад, але конкретної дії, не могло пройти мимо уваги в часах, коли стрічається воно на кожному кроці. Особливо багата література в тій справі розвинулася в кінці XVI і XVII столітті серед противників абсолютної монархії, що тоді закріплялася в Европі. В історії політичних доктрин дістали вони назву монархомів. До неї вложили свою частку теж представники чину Єзуїтів, як того ордену, що найчастіше мав відношення до політичних справ. Єзуїт Маріяна в свойому трактаті «De rege» опублікованому в 1600 році посувається аж до апольогії царевбивства. Тирана називає він хижою звірюкою, що її вбити є обов'язком кожної людини. Якось не замкнено за те до смерти в манастирі, не спалено книги і не виклято його пам'яти, — може тому, що не було ще тоді «Укранських Вістер з Едмонтону і не народився ще «великий інквізитор» пан М. Р.

Часи змінилися, замісць тиранів-царів появилися тирани-народи. Суверенність і виконування влади в її імені перейшли з осіб на цілі народи. Але коли «opportet, ut omnes partem aliquam habent in principatu», то тим самим треба розкладати на них і відповідальність за ношення в собі суверенної влади і за її виконування на шкоду народу чужого. І кожен представник загарбницької влади є ворогом нашого народу; з ворогами нашого народу ми є в стані війни; перший фронт тієї війни іде на лінії революційної дії, а її воїни-революціонери мають чисте сумління і чисті руки, вживаючи зброї в боротьбі, чистіші від тих, що ними п. М. Р. держить своє сервілістичне перо.

Хто відмовляє етичности актам революційно-визвольної дії, той розслаблює свій нарід, відбирає йому волю до боротьби за визволення, затримує його в рабстві. А тим самим діє на користь ворогів українського народу, хочби й не знати яким плащиком прикривається. Хто неоднакову мірку стосує до збройних актів українського бойовика і загарбницького поліциста, осуджуючи першого та виправдуючи другого, — для того не повинно бути місця в українському житті.

Коли схвалювано польську конституцію 17 березня 1921 року, схвалив її **одноголосно** сойм, якого велику частину складали соціялістичні та інші ліві елементи, ворожі духовенству, що їх ніяким чином не можна було посудити про клерикализм. А в тій конституції було зазначено, що польській католицькій церкві признається вийняткове становище в відродженій польській державі, за її довготривалу й активну участь у незалежницьких змаганнях до відродження польської державности. Бо вона чи то через своїх достойників чи то через свою пресу не плямувала польських бойовиків, а підносила їх на п'єдестал героїзму й оточувала ореолом мучеництва за національну справу, хочби це й були бойовики соціялістичної партії. Коли ж в кругах «Українських Вістей» з Едмонтону висказуються про Біласа й Данилишина, як про бандитів, що їх слід було повісити, коли сьогодні грозять пекельним вогнем бойовикам з-під Бібрки — то роблять найгіршу прислугу тій установі, якої речниками хочуть бути, якої пресовим органом уважаються. А такі речі не забуваються.

Зиновій Книш.

25-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ТАНКУ В КАНАДІ

В Канаді йде зараз жвава підготовка до гідного відзначення 25-ліття українського національного танку. Саме в грудні, 25 літ тому назад, прибув з Европи до Канади тоді вже широко відомий артист Василь Авраменко і розпочав свою першу Школу Українського Народнього Танку в

місті Торонті. Заснування першої школи українського танку в Канаді стало небуденною, історичною подією, що згодом спричинила справжній переворот у національному житті української спільноти на цілім американськім континенті. З Торонта в наступних роках Василь Авраменко зі своєю Школою Українського Танку вирушив у непереможний похід по Канаді і Злучених Державах, беручи в полон серця і душі української молоді й українського громадянства. З того часу Авраменко виховав буквально десятки тисяч українських танцюристів і танцюристок, які сьогодні по цілім американськім континенті розвеселюють українську спільноту своїми танковими виступами. Сьогодні не обійдеться без танку ніодна майже українська імпреза, його влучають всі в програми концертів, академій та інших мистецьких виступів і танкові точки звичайно найбільше збирають оплесків.

Уже перед роком заснував у місті Торонті окремий Ювілейний Комітет під проводом Д-ра Степана Росохи, до якого ввійшли представники всіх українських національних і церковних організацій та установ і який минулого року влаштував дві дуже успішні перед-ювілейні імпрези при участи багатьох тисяч видців із міста Торонта й околиці. Недавно цей комітет оформився в Центральний Ювілейний Комітет, завданням якого є допомагати провінційним і місцевим комітетам влаштовувати в р. 1952-ім ювілейні імпрези по цілій Канаді.

Місцевий Ювілейний Комітет, який водночас є Ювілейним Комітетом на цілу провінцію Онтеріо, заповів уже Ювілейні Святкування в місті Торонті на 22-го і 23-го грудня ц. р. в найкращій концертовій залі Мессей Голл. На чолі цього комітету стоїть один із широко відомих українських піонерів, доб. Маріян Кунікевич, довголітний голова товариства «Український Народний Дім» у Торонті. В звязку з цим почала діяти вже в місяці жовтні Школа Українського Танку під особистим проводом Василя Авраменка, яка складається з 9 відділів, що містяться в залях українських організацій та при церквах. Сотки української молоді обох полів вправляються щовечора в українськім народнім танку під наглядом самого артиста В. Авраменка та його досвідчених інструкторів. Танкові школи Авраменка організуються водночас по всіх важніших українських осередках Канади. Появилося вже також перше число ювілейного бюлетеню «Український Танцюрист» який виходитиме два рази в місяць для вдержання постійного звязку поміж комітетом і українським громадянством.

Все промовляє за тим, що українська спільнота в Канаді, відома зі своєї любови до народнього мистецтва, справді гідно відсвяткує 25-ліття Українського Національного Танку й його невсипучого пропаґатора Василя Авраменко!

Василь Тимко.

З ножицями по пресі

«Національна Трибуна» (ч. 43/1951) в редакційній статті «Про все по троху» бідкається:

«Говоримо про трагедію еміграції, а зокрема трагедію молоді. Вона не стільки в тому, що ми відірвані від рідної землі, як в тому, що ми (належить розуміти молодь, що пише листи до редакції «НТ» та відмовляє дальше читати — прим. ред.) **втрачаємо віру в тимчасовість відірвання. Мало мислимо над тим, що принесемо Батьківщині. А ще менше робимо для того. Трагедія в тому, що Санчо-Панза стає героєм дня, а патріотизм іноді кінчається на варениках та панахидах з чаркою».**

Цінне признання. Цінне тим, що донедавна ми читали в бандерівській пресі, що тільки бандерівська молодь лицем до краю, вона репрезентує Батьківщину (це свого часу викладав у своїх проп-аґітаційних виступах в таборах проф. Іван Вовчук до зануди), що вся інша молодь — опортуністи, бувші люди, на емеритурі і т. д. А тимчасом виходить, що в дійсності й ця молодь нічого не читає, втратила віру в тимчасовість відірвання від Батьківщини, думає про розваги лише та долярові принади. Відмовляє навіть передплату «Національної Трибуни», бо шкодує кількох центів.

Отак вилазить поволі шило з мішка. Горлаючи про опортунізм, еміґрантщину та відірваність від Батьківщини, бандерівці забувають, що і вони, на жаль, не можуть охоронити себе перед невмолимими законами життя і на ділі стають тим самим, проти чого бундючно виступають. Як не стало таборових магазинів, панове редактори бандерівської преси приневолені помітити, що на «ідейності» своїх визнавців вони будувати не можуть. Звідти такі розпучливі ствердження, що їх на, на щастя, можна віднеасті не до всієї молоді. Прийде час, коли редактори «Національної Трибуни» навчаться бачити різницю між молоддю своєю і молоддю тою, проти якої вони виписали вже не один каламар чорнила.

* *
*

«Державницька Думка» — орган гетьманців в ЗДА (ч. 2/1951), в статті Миколи Базілевського «Українська молодь в світлі державницьких ідеалів», теж турбується долею української молоді, занепадом патріотизму серед неї, зменшенням зацікавлення нашим громадсько-політичним життям та зростом індиферентности до Української Справи. Причину тих явищ п. М. Базілевський бачить у: 1) громадсько-політичній кризі української еміґраційної родини («сьогоднішня українська еміґраційна родина втратила віру в Українську Визвольну Справу і тому в громадсько-політичному відношенні здеморалізувалась»; 2) громадсько-політичній кризі української еліти («30 літ над українською еміґрацією панує в ідеях, а з часу утворення Української Національної Ради і формально веде провід, соціялістична коаліція, навіть не омолоджена, хіба що доповнена і посилена «новокомуністами»); 3) кризі української політичної ідеї і світоглядовій кризі.

Ця остання криза заслуговує на окрему увагу. Тому й сам автор «ревеляційної» статті намагається ілюструвати її прикладами і арґументами. Ось деякі з них:

«Прикладом цього сумного явища може бути історія з «безклясовим суспільством», тобто як раз суспільством соціялістичним, яке проголосив край, як основу своєї соціяльної системи... також невдалим був програмовий лист Поолтави до товариша Бабенка — новокомуніста і то самого крайнього напрямку, який закінчувався закликом до співпраці».

«Але ще гірше стоїть справа на відтинку світоглядовому. Соціялізм пляново, хоч і замасковано, проводить в життя української громади ідеї безбожництва і матеріялізму. І це не диво. Але дивним є, що українська громада в тій своїй частині, що вирвалась з під впливів соціялізму і стала на засади християнської моралі — сьогодні йде мабуть непомітно для себе самої по його слідах і це спричинює поважну світоглядову кризу».

«Візьмемо знову ж таки програмові тези, недавно прислані з краю і оголошені в пресі. Там зовсім нічого немає про наставлення проводу (якого проводу? — прим. рел.) **до справ віри і церкви».**

Все це гарно, але п. М. Базілевський наплутав і накаламутив тут такої саламахи, що мабуть йому самому не є ясно, де, в кого, яка та чому існує криза.

Замість говорити про кризу еміґраційної родини, краще було б говорити про кризу гетьманської родини, що політично і громадсько пактує і тримає один фронт у поборюванні Української Національної Ради з бандерівцями — партією, що стосувала терор і братовбивство.

Замість говорити про кризу української політичної еліти, краще говорити про кризу деяких політичних (і то добре відомих п. М. Базілевському) партій, що, на словах, поборюючи уроєний соціялізм УНРади, на ділі визнають, пропагують і здійснюють справжній соціялізм з безклясовим суспільством, з диктатурою одної партії, з утотожненням своєї партії з національним політичним проводом, з протидемократичною мафією конспіраторів та заговірників, з кандидатами на політруків та держиморд власної суспільности.

Замість говорити про кризу української політичної ідеї, краще говорити про кризу бандерівської ідеї, яка пропагує сьогодні те, проти чого український нарід веде безкомпромісову боротьбу (безклясове суспільство), та про кризу тих гетьмансько-бандерівських ступайків, що своїм невіжеством або злою волею їм цю ідею помагають на еміґрації популяризувати.

Замість говорити про світоглядову кризу, краще говорити при кризу світогляду партії Бандери та мором тих гетьманців, що їм відомі вбивства і морди бандерівської групи, що їм відома соціяльна програма бандерівського «краю», що їм відома постава їх до філософії ідеалізму, а які мимо того партію Бандери підтримують у її тоталітарних змаганнях захопити силою політичний провід українського народу та покорити своїй волі усю українську суспільність.

Численні цитати з писань В. Липинського, які понанизував п. М. Базилевський у статті, доводять тільки, як далеко він В. Липинського розуміє. Бо хіба-ж є глумом над здоровим розумом проповідувати на словах ідеї традиції і ґієрархічної упорядкованости С. Липинського, а на ділі бути шабесґоєм бандерівського гуляйпілля, отаманії та аморальности. О темпора, о морес!

* * *

«Український Робітник», газета гетьманців в Канаді (ч. 43/1951) подає характеристику відомого німецького прислужника в Києві за часів німецької окупації в 1941—194, рр. проф. Штепи, який прийшов на місце розстріляного німцями редактора «Українського Слова» Івана Рогача, члена ОУН під проводом полк. Мельника.

Ряд українських патріотів і революціонерів згинуло з рук бандерівських бандитів в тому часі, як «проф. Штепа з усією силою, на яку лише був спроможний, обрушився на українських націоналістів». Проф. Штепа ж спокійненько редагував своє «Нове Українське Слово» та помагав закріплювати «єдину неділимую». Чи не було б цікаво «Українському Робітникові» виянити, чому так славлене ними бандерівське підпілля змогло зліквідувати Сеника, Сціборського, Барановського, Соколовського, Ґадуса, Куца і інших, а залишило живим проф. Штепу!

З життя в ОДВУ

ВІД ЦЕНТРАЛЬНОЇ УПРАВИ ОДВУ

З огляду на те, що багато Відділів та членів ОДВУ звертається до нас у справі підписування облігацій і складання внесків на ПОЗИЧКУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ, яку переводить УНРада, ми подаємо до загального відома відповідь Головного Комісара Позички п. С. Довгаля, яку він дав на пропозицію ЦУ ОДВУ вислати їй облігації для їх реалізації та розповсюдження. Думаємо, що відповідь сама за себе дасть кожному ясну відповідь на запити, з якими звертаються до ЦУ ОДВУ.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА
ВИКОННИЙ ОРГАН
Головний комісар позички

Авґсбурґ, 8 червня 1951.

Ч. 235/51.

До Хвальної Управи Організації Державного Відродження України в Америці,

Ню Йорк 3, Н. Й.

Високоповажані Панове!

Недавно нам переслав п. Інж. О. Бойдуник відпис Вашого цінного листа, в якому висловлюєте бажання перебрати від Головного Комісаріяту Позички Визволення України облігації для розповсюдження їх серед українського громадянства. У відписі Вашого листа наведено, що ОДВУ замовляє 300 штук облігацій на загальну суму 2000 дол.

Приймаємо до відома Ваше замовлення, але виконання його, на жаль, доводиться відкласти на пізніше, бо в ЗДА позичкової акції ми ще не розпочинали з тих причин, що Головний Комісаріят ще цього питання не узгіднив з центральними організаціями українців, а в першу чергу з УККА з яким маємо намір позичку в ЗДА переводити. В цій справі ми дали повідомлення до преси, відпис якого Вам надсилаємо з цим листом.

Тому просимо Вас провадити організаційну підготову до переведення позичкової акції серед Вашого членства і прихильників, намічати уповноважених з тим, що коли узгіднення в цій справі настане, то вписи на позичку відразу розпочати.

Головний Комісаріят Позички просить прийняти щиру подяку за виявлення ініціятиви в позичковій справі й сподівається, що й надалі Хвальна Управа ОДВУ перебуватиме в контакті та в співпраці з нами.

З правдивою до Вас пошаною

С. Довгаль,
Головний Комісар Позички.

З хроніки нашого життя

НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ

В Києві відбулась недавно республіканська нарада працівників здоровля, на якій виступив з доповіддю про «Стан охорони здоровля в Українській СССР і заходи до поліпшення медичного обслугування населення» міністр здоровля СССР Л. Медвідь. Як і належало сподіватись, міністр здоровля СССР заявив, що «в Україні для відновлення закладів охорони здоровля та поправлення здоровельного стану населення вирішну роль відіграла братерська допомога великого російського народу», а праці тов. Й. В. Сталіна з питань мовознавства зробили величезний вплив на напрям і підвищення рівня науково-дослідної медичної роботи».

На VI пленумі Правління Спілки Радянських Письменників України яиступив з доповіддю секретар КП(б)У І. Д. Назаренко та О. Корнійчук. Цей останній говорив про «Ідеологічні перекручення в літературі і викриті в газеті «Правда» і чергові завдання письменників Рад. України». З доповіді О. Корнійчука присутні довідались, що крім відомих уже раніше «ухилів» Сюсюри, Рильського, Яновського, і Первомайського, «рецидиви буржуазного націоналізму мали місце» і в творах О. Довженка («Україна в огні»), І. Сенченка, Л. Смілянського, О. Кундзича, С. Крижанівського, І. Виргана, М. Стельмаха та критиків О. Бабишкіна, А. Трипільського, А. Іщука за їх «ідейно-порочні роботи».

В органі ЦК КП(б)У була надрукована стаття, в якій критиковано тернопільський обком партії за втрачення «большевицької чуйности» на ідеологічному фронті та висловлено йому за це догану.

В Ізмаїлі відкрито знову музей О. В. Суворова. Музей поновлено новими експонатами з часів Петра І, головно зразками обмундурування та зброї.

В —итомирській області, як подає большевицька преса, цукроварні виконали плян на 153%. Очевидно, цукор відправлено «трудящим» Москви та Ленінграду, звідки їм «трудящі» прислали кілька орденів Леніна, Сталіна та інших сатрапів України.

Газета «Радянська Україна» подає, що в Україні зараз працює 22 тис. драматичних гуртків, 18 тис. хорових і більше як 10 тис. музичних самодіяльних гуртків. В самій тільки Львівщині працює 1.836 гуртків художньої самодіяльности. Ясно, що завданням тих гуртків пропагувати «могучість» соціялістичної країни, «щасливе життя» совєтського народу, «героїчну його працю», та «боротьбу за мир» большевицької влади.

Український Театр Опери і Балету під управою Д. Чутри передав на авдиції «Голосу Америки» в Україну оперу Чайковського «Мазепа». Ролю Мазепи виконував артист Лев Рейанарович.

НА ЕМІҐРАЦІЇ

В днях 3—30 листопада 1951 р. у залі Публичної Бібліотеки м. Сен Пол, Мінн. відбулася виставка праць Степана Луцика (34 праці) й Антона Павлося (13 праць). Виставка організована сенполською групою Української Спілки Образотворчих Мистців.

В Дітройті почав виходити журнал сатири і гумору «Лис Микита». Редактором його є Е. Козак. Видає Українська Видавнича Спілка «Культурна Праця».

Аргентинська влада заборонила вживання української мови на 2-ому Українському Конґресі в Аргентині та на Загальних Зборах Т-ва «Відродження».

Визначний наш літературознавець, критик і поет д-р Остап Грицай, обходив минулого місяця 70-ліття свого життя.

В Дітройті (ЗДА) відбулося посвячення першого Пластового Дому в ЗДА. В святі брав участь Верховний Пластун Сірий Лев.

У всіх місцевостях, в яких знаходиться більше скупчення українців, проходили сильні політичні маніфестації проти московського імперіялізму. В доповідях та резолюціях засуджувано так большевицький, як і демократичний (Керенського) імперіялізм москвинів.

З нагоди 25-ліття літературної творчости письменника Уласа Самчука в Торонті (Канада) зорганізовано ювілейниц комітет, який ставив собі завданням перевидати визначну повість письменника «Волинь».

До ЗДА на сталий побут приїхав д-р Степан Витвицький, заступник голови та керманич ресорту закордонних справ ВО УНРади.

В останніх міських виборах в Канаді мейором (посадником) міста Едмонту вибрано українця В. Гавриляка.

Старанням українського делегата ЦЕСУС-а на Конґресі Европейських Університетів в Берліні прийнято до Складу Европейського Студентського Бюра українську делегацію як постійного члена. Головою української делегації до УСБ обрано студента УВУ Івана Жеґуця з Мюнхену.

БІБЛІОГРАФІЯ

Володимир Січинський: ПАМЯТКИ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ. — Видавництво «Америка», Філядельфія 1952. Стор. 64.

Юрій Тис: ШЛЯХАМИ ВІКІВ. — Клюб Приятелів Укрїнської Книжки. Книжка 6. Вінніпеґ 1951. Стор. 128.

Ротислав Єндик: БЕНКЕТ. Мислі. Враження. Рефлексії. — Видавництво «Винне Гроно». На Чужині 1951. Стор. 96.

Іван Барчук: ХРЕСТ І ХРЕСНЕ ЗНАМЕННЯ. Ч Накладом автора. Чікаґо - Саскатун, 1951. Стор. 52.

КИЇВ. Журнал Літератури і Мистецтва. — Ч. 5, вересень—жовтень 1951.

ЖОНОЧИЙ СВІТ. Рік II. Ч. 10 (22), жовтень 1951. Видас Організація Українок Канади ім. Ольги Басарабової.

НОВІ ДНІ. Універсальний ілюстрований місячник. Рік II. Ч. 22, листопад 1951.

СВІТЛО. Католицький часопис для українського народу. — Рік XIV. Ч. 18/1951 і ч. 19/1951.

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВНЕ СЛОВО. Церковно-народній журнал для православних українців. — Рік XXXI. Ч. 11, листопад 1951.

ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ. Релігійний Місячник. — Рік 23, ч. 11, листопад 1951.

ЖИТТЯ. Український Релігійно-Суспільний Місячник. — Рік IV. Ч. 9 (43), вересень 1951. Буенос Айрес, Аргентина.

ОБРІЇ. Література - Мистецтво - Критика. — Рік I, ч. 4 (5), вересень 1951.

THE UKRAINIAN BULLETIN. — Vol. IV, Number 20, 1951. Published Semimonthly by the Ukrainian Congress Committee of Amerika.

UCRANIA LIBRE. Periodico mensual del Instituto Informatio Editorial Ucranio. Ano I, № 4, Buenos Aires, Agosto 1951.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

1. Проситься усіх кольпортерів, що дотепер не розчислися з кольпортажі висланих їм журналів та книжок «Самостійної України», вирівняти свої залеглости або повернути нерозпродані журнали і книжки назад до адміністрації. Усім, що залягають Видавництву довгом, здержується з біжучим числом дальшу висилку журналу.

2. Так само проситься усіх післяплатників-довжників, яким вислано упімнення, вирівняти залеглість. Тих, що цього не зроблять, будемо змушені подавати до прилюдного відома, як шкідників нашої преси.

3. Усі розчислення кольпортерів, як рівнож вношення передплати, залеглої та біжучої, проситься вносити на адресу Адміністрації «Самостійної України»:

INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave.
Chicago 19, Ill.

4. З огляду на важке фінансове положення в будучому журнал висилатиметься тільки передплатникам, що вплатили належність за журнал наперед.

5. Проситься передплатників своєчасно повідомляти адміністрацію про зміну своєї адреси, щоби не опізнювати достави журналу та не наражувати нас на зайві витрати порта. При зміні адреси подати стару і долучити 10 центів на кошти маніпуляції.

6. Адміністрація пошукує кольпортерів журналу «Самостійна Україна» і видань Бібліотеки «Самостійної України» на поодинокі осередки. Книгарням і кольпортерам, що замовлять понад 10 чисел журналу, дасться 25 відсотків рабату. Кольпортери крім того одержують книжкові премії.

7. Усі зміни адреси. справлення неправильно поданих адрес, та усякі інши неправильности у висилці журналу, просимо подавати своєчасно до Адміністрації. На зміну адреси належить долучити почтовий значок вартости 10 центів.

ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

Канада:
THE INDEPENDENT UKRAINE
P. O. Box 387
Winnipeg, Man., Canada

Аргентина:
"PEREMOHA" BOOKSTORE
25 de Mayo 479 (14
Buenos Aires, Rep. Argentina

Бразилія:
STEPAN PLACHTYN
Pr. Gen. Osorio, 568
Curitiba — Parana — Brasil

Австралія:
Pr. A. SYCZYNSKYI,
26 Beaconsfield St.
Auburn — Sydney, NSW, Australia

Англія:
W. S. SHEWCHUK
123 Notting Hill Gate
London, W 11, England

Франція:
A. DOMARATZKY
13, rue Biot,
Paris 17-e, France

Італія і Близький Схід:
Dr. W. FEDORONCHUK
Via Nemorense 100, inr. 22
Roma, Italia

Ціна 30 ц.

ЄДИНИЙ У ЗДА УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ, ПОЛІТИКИ ТА СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

виходить кожного місяця в Чікаґо, ЗДА

САМОСТІЙНА УКРАЇНА проголошує ідеї українського державного відродження та визвольного руху.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА бореться за принцип самовизначення і суверенности українського народу, як і всіх інших поневолених ще народів.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА інформує світ і українську суспільність на еміґрації про стан визвольної боротьби і політику окупантів на Рідних Землях.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА з'єднує для визвольної боротьби прихильників і пропаґує потребу матеріяльної та моральної їй допомоги.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА розробляє проблеми національної революції, її ідеології, програму, стратегії і тактики.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА поширює ідею внутрішнього нашого суспільно-політичного солідаризму.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА плекає, творить і поширює на чужині наші високі духові і культурні вартості.

Річна передплата за журнал «Самостійна Україна» дорівнює $ 3.

Одне число коштує $ 0,30.

Станьте передплатником «Самостійної України» та приєднайте також і своїх друзів!

INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave.
Chicago 19, Ill.
